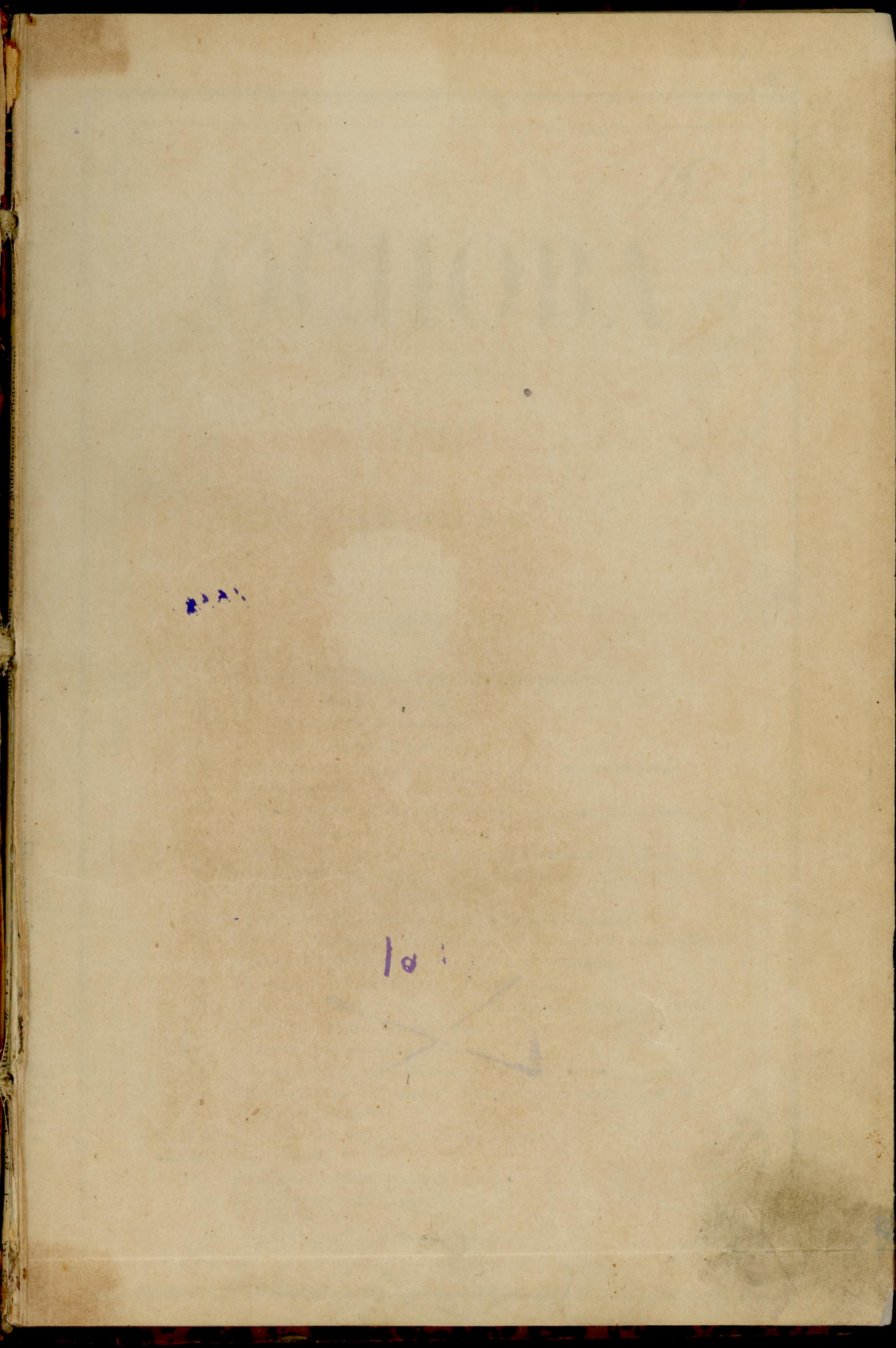

PK-2 V-107
1861- NY
16161

K/107

K107
16161

X

293

K 104

1579

4

ОСНОВА

1864

АПРѢЛЬ

СОДЕРЖАНІЕ:

- I. Кобзарь, XIII. Певольникъ, Т. Г. Шевченка.
II. Два сині, Марка Вовчка.
III. Тітка Настя, М. Т. Помпея.
IV. Півпівника, Панька Казюки.
V. Воспоминаніе о двухъ малярахъ, И. Н. Костомарова.
VI. Стихотворенія:
I. Питання, В. Кулика. II. Де вона, II. Таволги-Мокрицького.
Байки: I. Вовкъ и вівчарі, Л. Н. Глѣбова. II. Жаба й вилъ, III. Мірошникъ, Р. Витавського. IV. Горлиця й Горобець, Л. Н. Глѣбова.
VII. Гетманство Выговскаго, I. Н. Н. Костомарова.
VIII. Обзоръ Украинской Словесности, IV. Гоголь. II. А. Кулиша.
IX. Музыка Южнорусскихъ пѣсень, А. Н. Сѣрова.
X. Гимназическая переписка, Лисейкина.
XI. Нѣсколько словъ о народности въ религіозной жизни, Г. Т.
XII. Листі съ хутора, Хуторянина.
XIV. Калюжа, Івана Затворкивича.
XV. О крестьянахъ Юго-Западной Руси, А. Л. Н.....каго.
XVI. Объясненіе къ рисункамъ »Живописной-Украины«, Л. М. Жемчужникова.
XVII. О народномъ языкѣ, А. Л. Н.....каго.
XVIII. Одъ редакці.
XIX. Объясненіе южнорусскихъ словъ.
XX. Библиографическое извѣстіе.

21

ОСНОВА

ЮЖНО-РУССКІЙ ЛИТЕРАТУРНО-УЧЕНЫЙ

ВѢСТНИКЪ

»Добра хочу братья и Русскѣй Земли.«

Владиміръ Мономахъ.

1861

АПРѢЛЬ

ПЕТЕРБУРГЪ

ВЪ ТИПОГРАФІИ П. А. КУЛИША.

12/16

ОСНОВА

ЮЖНО-ВЪСТОЧНОЕ ПЕТЕРБУРГСКОЕ ОБЩЕСТВО

ВЪСТАНОВЛЕН

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ

съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи представлено было въ Ценсурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ. С. Петербургъ, апрѣля 20-го дня, 1861 года.

Ценсоръ *Ст. Лебедевъ.*

1861

1861

ПЕТЕРБУРГЪ

АДРЕСЪ А. И. МАСЛОВСКОГО

КОБЗАРЬ.

ХІІІ.

НЕВОЛЬНИКЪ⁽¹⁾.

(ПОЭМА.)

ПОСВЯЩЕНІЕ.

Думи мої молодії —
Понурі діти,
И ви мене покинули!...
Пустку натоїти
Нема кому... Остався я —
Та не сиротою,
А съ тобою, молодію —
Раю мій, покою —
Моя зоре досвітняя,
Едина думо
Пречистая!... ти вітаєшъ...
Якъ у того Нуми
Та я нимфа Егерія, —
Такъ ти, моя зоре,
Просіяєшъ надо мною —
Ніби заговоришъ —
Усміхнєся... Дивлюся я —
Нічого не бачу...

(1) Правобписьмо, одмінне, въ дѣ-якихъ словахъ, одъ нашого звичайного, взято изъ саморучнѣго письма Т. Гр. Шевченка.

Прокінуся... сёрце плаче —
 И óчи заплачуть.
 Спасібі, зіронько!...

Минае

Неясний день мій; вже смеркає;
 Надъ головою вже несé
 Свою неклéпаную кóсу
 Косáрь непéвний... мóвчки скóсить, —
 А тамъ — и слідъ мій занесé
 Холодний вітеръ... Все минае!...
 Згадаешъ, мóже, молодáя,

Вілиту слéзáми
 Мою дúму, — и тíхими —
 Тíхими речáми
 Проговóришъ: я любíла
 Ёго на сiмъ свiтi —
 Їi на тiмъ свiтi любiтиму... —
 О, мiй тiхий свiте,
 Мой зóре вечiрняя!
 Я бúду вiтати
 Коло тебе, и за тебе
 Гóспода благáти!

Той блукає за морáми,
 Свiть перехожає,
 Дóлі-дóленьки шукає —
 Немає, немає...
 Мовъ умёрла; а той рвеця
 Зъ усієї сили
 За дóлею... отъ-óтъ догнавъ
 И — бебéхъ въ могiлу!
 А въ iншого сiромáхи
 Нi хáти, нi пóля,
 Тiльки тóрба, а сь торбiни
 Виглядає дóля,
 Мовъ дитiнка; а вiнъ ii
 Лáє, проклинає

И за чвѣртку закладає, —
Ні, не покидає!
Якъ репьяхъ той, учѣпиця
За латані полн
Та й збірає колосочки
На чужому полі,
А тамъ — снопи, а тамъ — скирті,
А тамъ — у палатахъ
Сидить собі сіромáха,
Мовъ у своїй хаті.
Такáя-то дóля тáя, —
Хочъ и не шукáйте:
Кого схоче — самá найде,
У ко́лісці найде.

Ще на Укрáїні веселі
И вóльниі пишáлись сéла
Тойді, якъ прáведно жили
Старій козákъ и дітокъ двóе...
Ще за Гетьмáнщини старóї
Давно́ се діялось ко́лісь.
Такъ, коло полудня, въ неділю,
Та на Зелéнихъ ще й Святкáхъ,
Підъ хáтою въ сорóцці білій
Сидівъ, зъ банду́рою въ рукахъ,
Старій козákъ.

— И такъ и сякъ!

(Старій міркúє, розмовляє.)
И трéба бъ, — кáже, — й трóхи шкóда.
А трéба б́уде; два-три гóди
Нехáй по світу погуляє
Та самъ *своєі* пошукáє,
Якъ я шукáвъ ко́лісь.... Яріно!
А дé Степáнъ? — »А онъ, підъ тінномъ,
Ненáче вкóпаний, стоить.«
— А я й не бáчу! А идіть-
Лишéнь сюди, та йдіть обóе...
А н́үте, діти, отакóї! —

И вшкваривъ по струнахъ.

Старій грає, а Яріна

Зъ Степаномъ танцює;

Старій грає, примовляє,

Ногами тупцює.

»Якь-би́ мині ліха та ліха,

Якь-би́ мені свекрівонька тіха,

Якь-би́ мені чоловікъ молодій,

До другої не ходивъ, не любивъ! —

Ой гопъ, чіпки-чіпки! —

Та червоні черевіки,

Та троїсті музики;

Одъ віку до віку —

Я любила бъ чоловіка!

Ой гопъ! Заходивъ,

Зробивъ хату, оженивъ,

И пічъ затопивъ

И вечерять наваривъ.» —

— А нӯте, діти, отакі́! —

И старій піднявся;

Якь ударить, якь ушкварить, —

Ажъ у боки взявся.

»Чи такъ, чи не такъ, —

Уродивъ постернакъ,

А петрушку

Кришій въ юшку, —

Буде смакъ, буде смакъ!

Ой такъ, такі́ такъ,

Оженився козаць:

Кинувъ хату

И кімнату,

Та й потягъ у байраць.»

— Ні, не така вже — підтопталась

Старá мой сіла,

Утомився.... А все це ви

Такъ розворушили.

О, бодай васъ! Що-то літа!

Ні вже, не до ладу....
Минулося. Иді лишень
Полуднувать лагодъ:
Гуляючи, якъ той казавъ,
Шматокъ хліба ззісти.
Иді жъ, доню.... А ти, сину,
Послухаешъ вісти.
Сідай лишень. Якъ убіли
Твого батька Йвана
Въ Шляхѣтчині, то ти ще бувъ
Маненькимъ, Степане, —
Ще й не лазивъ. — »То я не сінъ?
Я чужій вамъ, тату?« —
— Та не чужій, стривай лишень.
Отъ, умерла й мати,
Такі твої, а я й кажу
Покійній Марині —
Моїй жінці: а що, кажу,
Візьмемъ за дитину —
Тебѣ бѣ оцѣ? — Добре, каже
Покійна Марина,
Чому не взить? — Взяли тебѣ
Ми, та й спарували
Зъ Яриночкою до-купн....
А теперъ осталося
Ось-що робить: ти на літі
И Ярина зріє; —
Треба буде людѣй шукать
Та що-небудь діять.
Якъ ти скажешъ? — »Я не знаю,
Бо я думавъ... тее...« —
— Що Ярина сестра тобі?
А вона не тее,
Вона просто: любітеся,
Та й зъ Богомъ до шлюбн.
А поки що, треба буде
И на чужі люде
Подивітись, якъ тамъ живуть:

Чи о́рють,
Чи не на о́раному сіють,
А прѣсто — жнѹть
И не молѣченее віють;
Та якъ и мѣлють и ідѣть —

Все трѣба знѣть.
Такъ ѳтъ якъ, дрѹже: трѣба въ люде
На рѣкъ, на два пѣтї
У наймитї;

Тойдї й побѣчимо, щѣ бѹде.
Бо хто не вмѣ заробѣть,
То той не вмітиме й пожѣть.
А ти якъ дѹмаешъ, небѣже?..
Не дѹмай: колі хѣчешъ знѣть,
Де лѹчче лѣхомъ торгувѣть,
Идї ти въ Сѣчъ. Якъ Богъ помѣже, —
Тамъ наїсїся всѣхъ хлѣбѣвъ;
Я їхъ чи-мѣло попоївъ,
И дѣсі нѹдно, якъ згадаю!
Колї здобѹдишъ — принесѣшъ:
А коли згѹбишъ — поживѣшъ
Моѣ добрѣ! то хочъ звичѣю

Козѣцького наберѣсся,
Та побѣчишъ свѣта,
Не такѣго, якъ у бѹрсї,
А живї *мислите*
Съ товариствомъ прочитаешъ,
Та по-молодѣчи
Бѹдешъ Бѣгу молїтися,
А не по-чернѣчи
Харамѣркатъ. Отакъ, сїну! —
Помолївшись Бѣгу,
Осїдлаемъ булѣного
Та й гѣйда въ дорѣгу!
Ходїмъ лишѣнь полѹднувать.
Чи ти вже, Яріно,
Змаїструвала намъ що-нѣбѹдь?
Отакѣ-то, сїну!.. —

»Ужé, тáточку!« озвáлась
Изъ хáти Ярина.

Не їстця, не пьєця и сѣрце не бьєця,
И ѳчи не бáчять, не чутъ головї!
Замісь шматкá хлїба—за кўхоль берєця.
Дївиця Ярина та нїшкомъ смїєця.
— Щó се їмў стáло? Нї їсти, нї пить,
Нїчóго не хóче! Чи не занедўжавъ?
Брáтїку Степáне, щó вь тѣбе болїть? —
Ярина питає. Старóму байдўже,
Нїби-то ї не чўє. — Чи жать, чи не жать —
А сїяти трѣба, — старїй промовлє
Нїби-то до сѣбе. — А нўмо вставáть;
До вечѣрни, мóже, ще пошкандибáю.
А ти, Степáне, ляжешъ спать,
Бо зáвтра рáно трѣба встать
Та коня сїдлáть. —

»Степáночку, голўбчику!
Чогó се ти плáчешъ?
Усмїхнїся, подивїся —
Хибá ти не бáчишъ,
Що ї я плáчу? Росѣрдився —
Богъ знáє на кóго —
Та ї зо мною не говóрить.
Утечў, ей-Бóгу,
Та ї сховáюсь у бурьяні...
Скажї бо, Степáне,
Мóже ї спрáвдї нездўжаєшъ?
Я зїлля достáну,
Я побїжў за бáбою...
Мóже, це зъ пристрїту?«
— Нї, Ярина, моє сѣрце,
Мїй рожєвий квїте!...
Я не братъ тобї, Ярино!
Я зáвтра покїну
Тебѣ ї бáтька, — на чужїні

Де-небудь загину;
А ти менé й не згадаешъ, —
Забудешъ, Яріно,
Свого брата.... — »Схаменіся!
Ей-Бóгу, зъ пристріту!
Я не сестра?... хтó жъ оцé я?
О, Бóже мій світе!
Що тутъ діять? Батька нема,
А вінъ запедужавъ —
Та ще й умрé. О, Бóже мій!
А ёму й байдуже,
Мовъ смієця. Степáночку,
Хибá ти не знаєшъ,
Що безъ тебе и тáточка
И менé не стáне?« —
— Ні, Яріно, я не кіню,
А тільки поїду
Недалéко. А на тóй рікъ
Я до васъ приїду
Зъ старостáми — за тобóю
Та за рушникáми...
Чи подаєшъ? — »Та цуръ тобі
Зъ тими старостáми,
Ще й жартує!« — Не жартую,
Ей-Бóгу, Яріно,
Не жартую!.. — »Та це й справді
Ти зáвтра покинешъ
Менé й бáтька? Не жартуєшъ?
Скажі бо, Степáне, —
Хибá й справді не сестра я?« —
— Ні, моé кохáнне,
Моé сéрце! — »Бóже жъ ти мій!
Чому́ я не знáла?
Була бъ тебе не любила
И не цілувала...
Ой, ой! сóромъ! Гéть одъ мене!
Пусті менé! Бáчишъ,
Який дóбрый! Та пусті бо!

Ей-Богу, заплачу.« —
И заплакала Ярїна,
Якъ тая дитїна.
И крізь слёзи промовляла:
»Покїне! покїне!«

Якъ той яворъ надъ водою,
Степанъ похилився,
Щїрі слёзи козацькї
Въ серці запеклися,
Мовъ у пеклі. А Ярїна
То кленé, то про́сить,
То замóвкне, подїви́ця,
И зновъ заголóсить.
Несчу́лися, якъ смёрклося;
И сестру́ и брата́,
Нїби скóванихъ до-ку́пи,
Заставъ ба́тько въ ха́ті.

И світъ на́ставъ, а Ярїні
Не спи́ця, — рида́є.
Уже́ Степанъ изъ крини́ці
Коня́ папува́є.
Й вона́ зъ відрами побігла
Нїби за водою
До крини́ці. А тимъ ча́сомъ
Запорóзьку збро́ю
Старій ви́нісь изъ комо́рі.
Дїви́ця, радіє,
Примі́ряє, нїби зно́ву
Старій молодіє.
Та й запла́кавъ. — Збро́є моя,
Збро́є золотáя!...
Літа́ мої молоді́і,
Сї́ло молодáя!
Послужі́, моя ти збро́є,
Молоді́й ще сї́лі,

Послужи́ ёму́ такъ щиро,
Якъ мині служи́ла! —

Верну́лися одъ кри́ниці,
И Степа́нъ сідла́є
Коня́, свого́ товари́ша,
Й жупа́нъ нади́ває.
А Яри́на да́є збро́ю,
На поро́зі сто́я;
Степа́нъ її нади́ває
Та пла́чуть обо́є.

И шаблю́ка, мовъ гадю́ка,
Й ра́тище-дрю́чина,
Й самопа́ль семипя́дєнний
Пови́сь за плечі́ма.
Ажъ зомлі́ла, якъ узрі́ла;
И старі́й запла́кавъ,
Якъ побáчивъ на конє́ві
Тако́го юна́ка.

Ведє́ коня́ за поводі́
Та пла́че Яри́на;
Старі́й ба́тько іде́ ря́домъ,
Науча́є сї́на:
Якъ у військy пробува́ти,
Старши́нъ шанувáти,
Товари́ство поважа́ти,
Въ та́боръ не ховáтись.

— Нехáй тебе́ Богъ застúпить! —
Якъ за селомъ ста́ли
Сказа́въ ба́тько, та всі́ тро́є
Ра́зомъ заридáли.

Степа́нъ гуки́увъ, п кúрява
Шляхо́м підня́лася.

— Не барі́ся, мій сї́ночку,
Швидче поверта́йся! —

Сказа́въ старі́й. А Яри́на,
Мовъ та́я ялі́на
При до́ліні, похили́лася...

Мовчала Яріна.
 Тільки слёзи утирає,
 На шляхъ поглядає;
 Изъ кўряви щось вїгляне
 И зновъ пропадає;
 Ніби шапка черезъ поле
 Котиця, чорніє,
 Пропадає, мѣшечкою
 Тільки, тільки мріє,
 Та й пропало. Довго, довго
 Стояла Яріна
 Та дивїлась, чи не вірне
 Знову комашїна
 Изъ кўряви. Не вірнула —
 Пропала! И знову
 Заплакала Яріночка
 Та й пішла додому.

Минають дні; минає літо;
 Настала осінь, шелестить
 Пожовкле лїстя; мовъ убитий
 Старий підъ хатою сидить —
 Дочка нездужає Яріна!
 Їго єдина дитина
 Покінуть хоче. Зъ кимъ дожить,
 Добити віку віковѣго?
 Згадавъ Степана молодѣго,
 Згадавъ свої благі лїта,
 Згадавъ — та й заплакавъ
 Багатий сївий сиротѣ. —

— Въ Твоїхъ рукахъ все на свѣті,
 Твої всюди воля!
 Нехай буде такъ, якъ хочешъ, —
 Така моя доля!.. —
 Старий вимовивъ, и нішкомъ
 Богу помолївся;

Та й пішовъ собі зпідъ хати,
Въ садокъ походити.

И барвінкомъ, и рўтою,
И р'ястомъ квічає
Весна́ зéмлю, мовъ дівчину
Въ зелéному гаї;
И сонечко середъ нéба
Опини́лось — ста́ло, —
Мовъ же́ніхъ той, молодую́
Зéмлю огляда́ло.

И Я́рина вийшла зъ хати
На сві́тъ Бо́жий гляну́ть,
Лéдвe вийшла; усмі́хне́ця,
То пі́де, то ста́не,
Розгля́дає, диву́єця.
Та лю́бо, та т́ихо,
Ніби вчóра наро́дилась...

А лю́теє ли́хо
Въ са́мімъ се́рці ворухну́лось
И сві́тъ запали́ло.
Якъ билі́на підко́шена,
Я́рина схи́лилась;
Якъ зъ кві́точки роса́ вранці́ —
Слэ́зи поли́лися...
Ста́рий ба́тько коло не́ї
Якъ дубъ похили́вся.

Одужала Я́риночка.
Пду́ть лю́де въ Ки́ївъ
Та въ Поча́ївъ помолі́тись,
И вона́ йде́ зъ ні́ми.
У Ки́їві вели́кому
Всі́хъ святи́хъ блага́ла;
У Ми́жигорського Спа́са
Три́чі при́чащала́сь;
У Поча́єві свято́му
Ридала́ — моли́лась,

Щобъ Степáнъ той, дóля тáя,
Йй хочá присни́лась. —
Не присни́лась!... Верну́лася...
Зно́ву заби́ла
Зіма́ біла. За зімо́ю
Зновъ зазелени́ла
Весна́ Бо́жа. Вийшла зъ хáти
На світь дивува́тись
Яри́ночка, та не Бо́га
Свято́го блага́ти,
А ни́щечкомъ у воро́жки
Про ёго спита́ти....

И воро́жка ворожи́ла,
Пристрі́ть замовля́ла,
Таланъ-до́лю та весі́лля
Зъ во́ску вилива́ла.
— Онъ ба́чишъ: кінъ осідланий
Ту́пає ного́ю
Підъ козако́мъ; а онъ-де йде́
Діду́сь зъ боро́дою
Ажъ до ко́лінъ. Ото́ гроші;
Якъ би догада́вся
Коза́къ ото́й зляка́ть діда....
Зляка́въ! — та й схова́вся
За моги́лу, лічи́ть гроші....
А онъ зно́ву шляхо́мъ
Коза́къ иде́, ніби ста́рець,
То, бачъ, ра́ди стра́ху,
Щобъ Ляхи́, або Тата́ри
Ча́сомъ не спітка́ли. —
И радесе́нька Яри́на
Додо́му верта́лась.

Уже́ тре́тій и четве́ртий
И п'я́тий ми́нає
Не мали́й рікъ, а Степа́на
Нема́є, нема́є!

И стежечка-доріжечка,
 Яромъ та горόю
 Утóптана до ворóжки,
 Поросла́ травόю, —
 Нема́ ёго!... У червніці
 Кóсу росплітає
 Безталáнна; коло не́ї
 Падає — благає
 Старій ба́тько — хочъ літечко,
 Хочъ Пётра діждáти,
 Хочъ Зелéної Неділі....

Діждáлись, и хáту
 Уквіча́ли гарне́сенько,
 И вь сорочка́хъ білихъ
 Невесéлі, мовъ сіроти,
 Підъ хáтою сіли.
 Сидя́ть собі та суму́ють.
 Слу́хають.... щóсь грає,
 Мовъ на ко́бзі, на ўлиці,
 И ніби співає. .

ДУМА.

»У неділю вранці ра́но
 Сі́нє мо́ре гра́ло:
 Товари́ство кошовόго
 На раді́ проха́ло:
 »Благослови́, отáмане,
 Байдаки́ спуска́ти,
 Та за Тенде́рь погуля́ти,
 Ту́рка пошукáти.«
 Чайки́ й байдаки́ спуска́ли,
 Гарма́тами рештовáли,
 Зъ Дніпро́вого гі́рла ширόкого вплива́ли,
 Середъ но́чі те́мної,
 На мо́рі синёму,

За островомъ Тендеромъ потопали, пропадали...

Одинъ потопавъ,

Другий виривавъ,

Козацтву — товариству изъ синієї філі рукою махавъ

И зично гукавъ:

»Нехай вамъ, панове-товариство, Богъ допомагає!«

И въ синій філі потопавъ, пропадавъ...

Тільки три чайки, слава Бóгу,

Отамана курінного

Сироті Степана молодого,

Сине море не втопило,

А въ Турецьку землю Агарянську

Безъ кормиль прибило.

Тоді сироту Степана

Козакá лейстрового,

Отамана молодого,

Турки — яничари ловили,

Зъ гармати гримали,

Въ кайдани кували,

Въ тяжкюю неволю завдавали....

Ой Спасе нашъ Мижигорський,

Чудотворний Спасе!

И лютому вóрогові

Не допусти впасти

Въ Турецькую землю, въ тяжкюю неволю!

Тамъ кайдани по три пуди,

Отаманамъ — по чотірі...

И світа Бóжого не бачать, не знають,

Підъ землею камінь ламають,

Безъ сповіді святої умирають,

Якъ собаки здихають.

И згадавъ сиротá Степанъ въ неволі

Свою далéку Україну,

Нерідного батька старого

И коника вороного

И нерідну сестру Яріну....

Плаче, ридавъ,

До Бóга руки здіймає,

Кайдани́ лама́е,
Утіка́е на во́льную волю...
Уже на трéтєму полі
Турки — яничари́ догна́ли,
До стовпа́ вьяза́ли,
Очі ви́йма́ли,
Гарячимъ за́лізомъ ви́піка́ли,
Въ кайдани́ кува́ли,
Въ тюрму́ посади́ли
Та й замурува́ли...»

Отта́къ на у́лиці, підъ ті́номъ,
Ще молоді́й кобза́рь сто́явъ
И про нево́лника співа́въ.
За ті́номъ слуха́ла Яри́на,
И не дослу́хала — упала́.

»Степа́ночку! Степа́ночку!«
Крича́ла, рида́ла.
»Степа́ночку, мо́є се́рце!
Де́ жъ це ти ба́рився?
Та́ту! та́ту! іди́ть сюди́,
Иди́ть, поде́вітесь!« —
Прийшо́въ старі́й, розгляда́е,
И свого́ Степа́на
Не пізна́е. Таке́ зъ є́го
Зробі́ли кайдани́.
— Си́ну ти мій безта́ланний!
Моя́ ти дити́но!
Де́ ти въ сві́ті погиба́єшь,
Си́ну мій єди́ний? —

Пла́че старі́й та рида́е,
Й Степа́нъ слі́пий пла́че:
Невидю́щими очі́ма
Мовъ со́нцє побачи́въ.
И беру́ть є́го підъ ру́ки
И веду́ть у ха́ту;

И вітає Яріночка
 Мовъ рідного брата;
 И голову ёму змила
 И ноги уміла,
 И въ сорóчці тонкій, білій
 За стіль посадила;
 Годувала, напувала,
 Положила спати
 У кімнаті, — п тихенько
 Війшла съ батькомъ зъ хати.

Черезъ тиждень безъ старостівъ
 За Степана свата
 Старий своєю Яріночку, —
 И Яріна въ хаті...
 »Ні, не треба, мій таточку,
 Не треба, Яріно!« —
 Степанъ каже. »Я загинувъ,
 На віки загинувъ!
 За що жъ свої молодії
 Ти літа погубишъ
 За калікою, Яріно?...
 Насміюця люде,
 И Богъ святий покарає,
 И прожене долю
 Зъ цієї хати веселої
 На чужее поле...
 Ні, Яріно! Богъ не кине
 И знайде дружину;
 А я піду въ Запорóжжя:
 Тамъ я не загину, —
 Нагодують.« — Ні, Степане,
 Моя ти дитино!
 И Господь тебе покине,
 Якъ ти насъ покинешь. —
 Оставайся, Степаночку;
 Коли не хочь братись,
 То такъ будемъ: я—сестрою,

А ти будешь братамъ
 И дітьми ёму обоє,
 Батькові старому.
 Не йди одъ насъ, Степáпочку,
 Не кидай насъ зно́ву!..
 Не покинешь?.. — »Ні, Яріно!« —
 И Степа́нъ оста́вся.
 Зрадивъ старий мовъ мале́нький,
 Ажъ за ко́бзу взявся,
 Хотівъ вшкварить метели́цю
 Зъ усієї сіли,
 Та не вшкваривъ...

Підъ хатою

Усі трое сіли.
 »Розкажи жъ ти намъ, Степа́не,
 Про свою́ недо́лю;
 Бо й я такі гуля́въ ко́лись
 Въ Ту́рецькій нево́лі.
 — »Ото жъ мене, вже сліпо́го
 На сві́тъ випуска́ли
 Зъ товари́ствомъ. Товари́ство
 На Сі́чъ прямува́ло
 И мене́ взяло́ зъ собо́ю,
 И черезъ Балка́ни
 Проста́ли ми въ Україну
 Во́льними нога́ми,
 А на ті́хому Дуна́ю
 Насъ перебіга́ють
 Січовики-Запоро́зці
 И въ Сі́чъ заверта́ють..
 И розка́зують и пла́чуть,
 Якъ Сі́чъ руйнува́ли,
 Якъ Моска́лі срі́бло, зото́го
 И сві́чі забра́ли
 У Покро́ві; якъ коза́ки
 Вночі уті́кали
 И на ті́хому Дуна́ю
 Нові́мъ Ко́шемъ ста́ли;

Якъ царця по Кііву
Зъ Нечосомъ ходила...

— — —

П якъ степі Запорозькі
Тоді поділили
И панамъ, на Україні,
Людъ закріпостили...

— — —

Оттакъ, тату! Я щасливий,
Що очей не маю,
Що нічого того въ світі
Не бачу й не знаю...

— — —

Оттакé-то! тяжко, тату,
Изъ своєї хати
До Турчина поганого
Въ сусіди прохатись.
Теперъ, кажуть, въ Слободзеі
Останки збірає
Головатий, та на Кубань
Хлопцівъ підмовляє...
Нехай ёму Богъ поможе!
А що зъ того буде —
Святий знає: почуємо,
Що розкажуть люде. —

Отакъ вони що-день Божий
У двохъ розмовляли
До півночі, а Ярина
Господарювала,
Та святихъ отихъ благала...
Такі жъ ублагала:
На всéдній у неділю
Вона спарувалась
Съ сліпимъ своїмъ....

Такéе-то

Скóилось на світі,

Мої любі дівчаточка,
Рожевні квіти!
Такее-то. Одружились
Мої молодії.
Можє вонó ї не до ладу,
Та щó маю діять,
Коли такє сп діялось.

Рікь ужé минає,
Ужé ї другий: Зъ дружиною
Яріна гуляє
По садóчку. Старій батько
Сидить коло хати.
Та вчить внўка пузánчика
Чолóмъ отдавати....

Т. ШЕВЧЕНКО.

ДВА СИННІ.

(М. А. Максимовичу.)

I.

Чоловік умеръ, двоє дітокъ мині покинувъ, два синні. Треба мині заробляти, треба своїхъ дітокъ годувати. Не справлюсь сама. Тѣ продала, тѣ продала — усѣ попродала. Вáжко намъ убогимъ своє добро збувати — що вонó въ насъ кровью обкипіло!

Збула... клопочуся, бідкаюся — зъ нóчи до нóчи. Ніколи гараздъ и діточками втішатись....

А дітки ростуть, уже й виютьця коло мене и щебечуть — мої соловейки.

II.

Андрійко бувъ у мене повновидий, яснобкий, кучерявий; веселий бувъ хлопчикъ, жвавий. Було за день добре мині впечѣтця своєю пустотою, а ще лóчче розвáжить. И посварюсь, и поцілую ёго. Вінъ бувъ старшенький.

А що вже Василько, — тихий, сумірний: и въ хаті не чутъ, и надворі невидно. Бувъ якийсь задумшливий зъ-мáлку. Чи те, що вінъ у такú тяжку годину народився, хутенько після мого чоловіка, чи такú вдáчу ёму Богъ давъ.

Андрійко село обіжить, — вёрнетця червоний, сміючися, пустуючи; а сей, гледі, підъ хатою де-нёбудь сидітиме: землею пересипаєтця, абó зілля всякі вишóкує; роскопує щось — робачка вигребе, абó метелика вловить, — дивитця, думає.... Гукне Андрій, вінъ увесь здригнѣтця. А коли, то було ляже въ садку,

та цілісінький день и пролѣжить нерухомо, мовъ прислухається до чого.

»Що се задумався, сину?« спитаю.

— Який сей світъ великий, нене!

Ще хлопцямъ бувъ, приземкомъ, а всі вже зілля знавъ — и якъ звѣтця, и дѣ й коли процвітає, и якимъ цвѣтомъ, — и коли пташки у вірай одлітають и коли прилітають зъ вірею — усє вінъ тєє знавъ.

»Се єму такъ Богъ давъ!« було мині кажуть люде. »Не хайте єго, — се єму такъ Богъ давъ!«

III.

Отó було тіми вечорами довгими осінніми, якъ вже стóмить менє робота, — заберу обойко до себе на коліна, та почну на добрий розумъ навчати — якъ вмію, такъ и навчаю... розкажую їмъ и про те, и про друге, — толкуюся зъ ними. Отъ же, мій Андрійко хутко и заскуцає; такъ вінъ и вартця: очи собі тре, и позіхає, и зітха. »Пустіть вже, мамо!« проситця. А скóро пустивъ, чогó не загадає! И гомонить, и пустує — поки й сонъ зможе. А Василько б́уде хочъ цілечку нічъ т́ую довгу изо мною сидіти, менє сл́ухаючи, та мині в́ в́ічн пильнесенько дивлячись.

Поснемó. В́-ночі прокинесся, — не спить Василько мій.

»Сину! Чому не спишъ?«

— Такъ.... не хóчу!.. Чогó, мамо, нічъ т́мна-невідна? —

»Такъ Богъ давъ, дитино, що т́мно у-ночі... Спи«, кажу єму, »спи!«

Вінъ и змóвкне... Тільки довго ще непокійно ворóчаєтця.

Булó, якъ місяць в́ вікóнечно засвітить, Василько дивитця, очей не звóдячи. А я одъ люд́ей ч́ла, що недóбре, якъ на соннихъ діт́ей місяць с́пле проміннямъ, — то й уквиваю булó їхъ и наказую Василькові: »Не дивись, Васильчку, на місяць: не годітця!« Вінъ и зітхне... Тó вже в́ ряді-годі упад́е така нічка, щобъ вінъ спочивъ т́химъ д́хомъ, абó зовсімъ нема́ єму сну, абó-жъ снп непокійні сн́тця.

Андрійко не такий. Уже зоря занялась, вже й сонечко зійшло, а вінъ міцнимъ сномъ висипаєтця, розкидався-розгорівся...

Якъ ёго зъ-вѣчора трѣдно упорхати, такъ и підняти у-ранці. А прокинѹвся вінъ, мій пустунчикъ,—и гѹкомъ ёго въ хаті, ажъ сохи движать! Нѹ бігать, гомоніть, гайнувати, ажъ усѣ піде жѹжмома! А самѡ такѣ радее, весѣле, миле!... До тѡ вже, хочъ жалко, не жалко, а трѣба впинити: и пострахаешъ булѡ и покрикнешъ на ёго....

Василько мѣншенький, а навчає старшого брата. Андрійко скорий бувъ, палкій, якъ йскра; то булѡ тричи на день и бѣльшъ посваритця зъ дѣтьми на ѹлиці, атѡ й побѣтця за яку пустѡту.

»Андрійку!« каже тоді Василь, »а щѡ ти невесѣлий!«

— Бивсь, отъ щѡ!

»Отѡ-то й бачишь, Андрійку, що за твою пустѡту тобі и не минѹлось; а якъ-бѣ ти не заводивсь, то й не смѹтковавъ би тепѣрь, и не стѣдно бѣ булѡ, що тебѣ попобѣто!«

А Андрійко ёмѹ своє:

— И такъ сидѣть нѹдно!

Та зновъ югне зъ хати, — и слѣдъ загѹвь!...

Тѣхий бувъ Василько, розсѹдливий. Хтѡ ёго й на рѡзумъ добрий наставлявъ, Господь ёго знає! Чи піде булѡ, чи не піде до товариша, вже й повернѹвсь, вже й дома: не засидитця, не заграєтця нѣде. Такъ и зрієть на самоті, самъ изъ собою.

Не говіркйй бувъ, не смѣшливий. У кѡго вже вінъ вдѡвся такий! Андрійко, то всѣхъ дѣвчатъ у селі знає. Робить и дѣло, щиримъ сѣрцемъ робить, а годинку урвѣ собі на гуляння парубѡцьке! Сей же, якъ до чѡго ставъ, — и очѣй не зведѣ и дѹмки нѣ на що не звѣрне — усѣ душѡ ёго въ робѡті.

IV.

Дѣти мої, дѣти мої!

Пройшла въ насъ чѹтка — некрѹтчина сѣго рѡку бѹде. Якъ я почѹла, наче менѣ холодомъ обнялѡ. Поглянула на своѣхъ парубківъ: щѡ-то за хорѡші, за молоді, Бѡже мій добрий!

Одногѡ ранку — бо даѣй такого нѣхтѡ не оглядавъ! — сказано мині, що на чѣрзі Андрійко у некрѹти

— — — — —

Збираю останне, споряжаю ёго.... Яковѡ-то свою дитинѹ на

ліхо, на бідү вирижаты! Хто того не знае, нехай-же мене спитає!... А вінъ, то на моїхъ очяхъ вже привіявъ.... Дѣ той поглядъ молодѣцький, дѣ всміхъ весѣлий!

Чи мині-жъ тѣ оповідати, що не одна ненька стара хлопцеві сѣрденько слізьми вьяліла? Плакали и молоді очі за нимъ, за єго гърною вродою! Любо вінъ пісні виспівує було ясними зорями. Голосъ єго по усѣмү селү разлягається. Отъ же й виспівавъ собі дівчїну любов та гърну. Літнѣй порі, тихими та теплими ночами, лежү було довго безъ сну, — дүмаю та горюю, и чүю було розмову їхъ тиху та любов.... Сподівалась я невісточки, якъ ластівочки, собі на втіху.... Пішла мой сподіванка слідомъ за некрүтами!...

V.

Казано вѣ сѣреду везти новобранцівъ по обіді. Сиджү я та дожидаю тії години, — коли вбїгає мій Василько задіханий, блідий, и за нимъ два чоловіки вѣ хату.

»Паніматко! спорядить обохъ... панъ звелїв и Василя брати!«
Я віри не йму імъ....

»Не буде сєго!« таки на їхъ кажү... »Ажѣ-жъ панъ самъ люди на Бѣжа!«

— Ні, мамо, — промовить Василь, — такъ вонѣ дісне есть, якъ воні тобї сказали!

И всі мене вмовляють, а вѣ мене сѣрце наче замєрло: и чүю. що говорять, и бачу їхъ, а до сѣрця ніщо мині не доходить....

— — — —

VI.

Виїзджали три трійки. Усѣ новобранці. За ними рідъ идє, проважає. Сїла й я міжъ своїми синами, іду. Шляхъ мигтїть; гаї та поля на очі набігають....

И такъ мині сталося, наче я дитїна малá: не розумію нічого, не знаю, не пам'ятаю. Тільки, якъ гляну на дїтєй, то страшно стане.

Приїхали до приїму, повелі їх, а ми стоїмо, ждемо. Менé мовъ сонъ хїлить; та б́удять менé — хто плач́емъ, хто рид́аннямъ. П́ершихъ в́ивели моїхъ.... Господи, Б́оже мій! Ти ж́ь у насъ вели́кий, ти ж́ь м́илостивий! Л́учче б́ь я у з́емлю похов́ала їхъ об́охъ!...

VII.

Привелі менé у т́емну яќусь хати́ну — земля́нка, чи л́ехъ, чи щ́о воно такé, не скаж́у. Яќийсь моска́ль сид́ить: гелова́чъ, розко́шланий, невми́ваний, п́ідъ щоти́ною ув́есь, яќь іжа́къ. Се б́уде їхъ стар́ший, д́ядько....

Ќланяюсь, про́щу: »не оста́вте л́аскою ва́шою, добро́дію, и моїхъ синівъ!«

Даю́ ёму́, щ́о змогла́сь, грошеня́тъ; а́то полотна́, и на д́іто́къ д́е-що....

»Не журі́сь, стару́шка«, прохри́півъ; »тро́шки ва́ші синкі́ по-скупа́ють — безъ то́го не мо́жна в́ь сві́ті, а тамъ з́любитця: мо-лодці́ б́удуть, отъ яќь и я, приміро́мъ ка́жучи!«

Погля́нула я тоді́ спі́льна на ёго: черво́ний, обд́утий яќийсь вінъ, о́чи в́ь ёго яќось поме́рхли.... Б́оже-ж́ь мій!.. А мої сині́, мої голу́бі сі́зі! Щ́о у їхъ ду́ша тепе́реньки свята́, и погля́дъ ясний, и любі́ облі́ччя кві́ткою процві́тають!...

VIII.

Попро́щалися. Провелі́ менé д́іти за мі́сто....

Отъ и́ще й-до́сі, яќь ви́беретця́ лі́томъ де́нь гаря́чий, ду́шний, то й зга́даю собі́ те про́щання на́ше: отъ, иде́мо мі́стомъ... позачі́нювані́ буди́нки, запі́няні́ ві́кна скрі́зь; за мі́стомъ сосні́-на т́емна, дале́ка заступі́ла шля́хъ піскови́тий; с́уне передъ о́чі-ма по пі́скі риплі́вий ві́зъ, на не́бі со́нце пеку́че....

IX.

Зоста́лась я сама́-самі́сінька, недугу́ючи. Ні́ сну́ мині́, ні́ од-почі́нку. Роблю́ черезъ сі́лу, ні́чо́го не зва́ю, не чу́ю....

Минає рікъ и другий и п'ятий....

Обняла мене мовъ хмара чорна; тільки й світятця мині, якъ дві зіроньки темної нощі: то дітоньки мої!

По Різдві, сиджу я одного вечора, такъ вже у пізні лігови, пряду.... Надворі завирюха, ажъ у вікна б'є, и світло мигтить....

Коли — стукъ, стукъ! Одчиняю — Василь!

»Васілечку, сіночку мій! а Андрійко де?...«

— Немá вже, мамо, Андрія! Лігъ Андрій, мамо — та й не встане вже!

А я наче знала: я ёго що-дня въ Бóга, що-ночи оплакала!.. А жити бъ такому, та жити! На вірість и на сілу й на лічко у ба́тька удавсь: отъ же за ба́тькомъ и на той світъ погна́вся!..

— — — —

»Зста́рили ви, не́нько!.. якъ вамъ тутъ жило́ся? нужди́ при-
ня́ли?...«

— А такъ ми́ні жило́ся: устаю́ — пла́чу, и лягаю́ — пла́чу,
та́къ ми́ні жило́ся!

»Я, мамо, до васъ умі́рати при́йшовъ!...«

Придивлюсь до ёго: ли́шенько мо́є!.. воно́ й молодé, та вже
надло́млене!

— Сіночку мій! бо́дай би я не діжда́ла тво́го слова́ почу́ти!

Отъ же то щі́ра пра́вда бу́ла, що вінъ сказа́въ.

Та́не й та́не мій Васи́лько, якъ сві́чка. Поле́жавъ, похі́ривъ —
та на весні́ й переста́вився.

Де ёму́ й жити бу́ло! Воно́ й росло́ такъ, абі́ сла́ва, а ті́
ві́правки та походи́ сі́лу зъ ёго у́сю ви́брали....

— Не на те наро́дівсь, мо́я ма́ти, щобъ ми́ні люде́й на вій-
ні́ тра́тити! — бу́ло ка́же; — не для та́кихъ, якъ я, війна́, й во́євникъ
зъ ме́не не жва́вий!

Якъ вже въ тяжко́му неду́зі лежа́въ, то все бу́ло ду́ма та ду́-
ма та ду́ма собі.

»О Бо́же, Бо́же!« заговори́ть, »я́кий у те́бе сві́тъ кра́сний! А
я й не нажи́всь у сві́ті, а я й не навчи́вся, я й не зна́ю ні-
чо́го!...«

И въ оста́нню го́дину промови́въ:

»Не живъ я, мамо, на сві́ті! тільки збі́рався жи́ти!...

Молоде́, то якъ ко́сою ско́сило... А я зоста́лася....

Х.

Тільки мині й потіхи, що коли приснітця мої дітки. Та все снітця вони маленькими, а парубками ніколи не приснітця.

И якъ живії вони стоять передъ душею моєю:

Андрійко веселий, кучерявий, ніби по хаті бігає та гомонить, а въ хаті ясно, ясно! Василько надъ квітками та зіллями сидить, задумався....

Прокінусь... п'єсто! робота дожидає; треба жити, треба діло робити, треба терпіти горенько...

Живу; дивлюсь, якъ хата валиця. Чую, що й сама я піломъ припадаю... якось дурнішаю, якось туманію, наче жива у зємлю вхожу....

Марко Вовчокъ.

ТІТКА НАСТЯ.

— — Тоді не такъ ще було, якъ теперъ! Теперъ и жилёткі у насъ, и всяка дурніця; або ще йноді й самовари... Інший, поки не головувавъ або не прикажчикувавъ, — ка́ша, може, зъ мяккіною, борщъ — димъ зхоплюетця; та якъ и одна́ся людськимъ по́томъ, — сіре тобі, звиняйте, якъ той кнуръ сірий товстий: «мені», ка́же, «отто́ свіжопросо́лля» — ри́ба — «якъ пахніть!» а линтваревий кожухъ — за півмилі чинбáрьскимъ квасомъ; а «живіть», ка́же, «па́рить!» И-й! не такъ би тебе́, голу́бе, попа́рити!

Такъ-то, каж́у, теперъ! И тоді лю́де любі́ли и хóроше изхóдитъ, и смáшно ззі́сти; тільки все те́ — не забу́вали, якъ бу́ло батькі́ й ді́ді, а найпа́че, що батькі́ й ді́ді — мо́же й ви чу́ли.

Прихо́дить оди́нь со́тенний оса́ула до сво́го ба́тька: «Повко́вникъ, та́ту», ка́же, «хо́че мене́ цифе́ромъ записáть!» — «А ти жъ ё́му щó?» — «А щó жъ би я ё́му? Каж́у, ба́тька, під́у, зпитáю». — «То́-то жъ, ти мені́ гляди́! а́то онъ бачъ» — на ці́пурі. «Скажи́», ка́же, «повко́вникові́, що лю́де бу́дуть смі́ятця!»

Од́же ті́тку и тоді́ вже бу́ло, на́вель бу́ло тат́усь: «Ти», ка́же, «се́стро, старосві́цька лю́дина!» Усмі́хнётця бу́ло покійни́ця, та ще й руко́ю — сі́лькись, мовъ, — чи такъ, то й такъ!

Старосві́цька бу́ла лю́дина, д́уже старосві́цька!

Синь бу́ло зъ Гру́зії ху́стокъ уся́кихъ шовко́вихъ, ма́терій ту́рецькихъ та переї́дцькихъ. — «Про сме́рть, на це́рковъ, попа́мъ!» або поро́здаро́вує намъ, дя́дьковимъ, або отъ Кі́бченя́тамъ; а са́ма — ма́тірчатий плато́къ, керсе́ть зъ рука́вами, зеле́ні смужкі́... запаскі́, та ще щóбъ и ля́хівка, чере́віки або чо́боти — и вся невели́чка!... Ахъ, и забу́вся — ху́стка ще!.. у по́яса: безъ не́ї, якъ то ка́жуть, и не ст́упить! Домотка́на, и тамъ — за́полоччу, або-що.

И такъ було вона, и въ буддень, и въ свято. А міжъ люде, або въ церковъ, кожухъ зъ стоячимъ комірцемъ, зімою,—сіроні-мецький верхъ; а літомъ — голубій халатъ.... Иноді, якъ лучитця було зъ нею до рідичівъ-панівъ: »Та ви бѣ, тітусю, що небудь!« звисно, діти. »Отъ Бігъ зна що! старі вибачать!« або: »Чого ви, каже, »турбуетесь? Сего не знімуть, кращого не дадуть!«—и чи до Кібця, то й до Кібця, хоть все теє куді попанячилося и пиндючитьця почало!... або и до самого Петельки—и вінъ намъ зъ рідні доводився.

И було якъ приїдемо—ми жъ не знаємо, куді и повернутьця, а найпаче, якъ ще панство; а вона, мовлявъ—изогнувшись, въ тихъ черевікахъ и въ голубому халатику—стукъ тихенько ціпчкомъ по горниці, стукъ!... Тихая у покійниці, и мова, и хода була.

Та и у всьому було вона! Достаточокъ бувъ гарненький: сусідських хатъ зо три, чи зъ чотірі, клунька, коміркі... волівъ супруга добра—що такі одъ покійника Буркоти, а то и синъ; а въ хаткахъ, не тільки черезъ сїни, а и въ мїті: и пічъ, и пілѣ... лави, полиці, стілъ на коникахъ, мїсникъ коло порога....

Старосвіцька, кажѣ, була людина, дуже старосвіцька!

Поки тільки здужала,—и садить було, и полеть, жне, варить їсти; хоть, якъ кажѣ, про одну дѣшу и батечки бѣ! Покійникъ татусь не разъ—та чи тобі жъ, мовъ, старѣючи! »Ти бѣ уже«, каже, »утихомірилась: у тебе жъ, слава Бѣгу, сусіди, наймуть, наймичка!«—Итъ, Бігъ зна що ти, Пётре! на те«, каже, »Бѣгъ и рѣки давъ! Не вже жъ тільки сидить, зложивши їхъ, та готове їсти?«

И було така, що чи въ кумпанії, чи такъ міжъ людьми, рідко-рідко коли розгѣторитця! та й то ще не зъ усякимъ, а хто тамъ уже по душі, отъ, приміромъ, зъ матусею—нехай легенько її згадаєтця, мої старенькі! Ті тамъ и се, и те: »ми«, мовлявъ, або »наші батькі її діді!«; а вона—рукою підъ щѣку, або на свій ціпчокъ, слѣха. Иноді жъ усміхаєтця, ніби веселенька, а иноді—ажъ лице осунетця, мовъ якѣ путь довгу, або коло мерця три ночі....

А щобъ оттамъ розсѣрдитця, погрімать—на наймита, або такъ на кого—ніхто и не чувъ ніколи, и не бачивъ! Дуже-дуже велико вже було: »о бодай же тебе!« а то—»хїрний!« каже. Той тамъ кобилу припустивъ до новихъ стіжківъ,—снопи повиццлю-

вала, або друге вшкідивъ: »Оце, ти«, каже, »хірний, п кобілу припустивъ!« Та такі, здається, вона п не вміла лаєкъ тамъ, або слівъ якіхъ, що йводі и жонота: »сякого такого сина, сякої такої дочкі!«

Разъ тільки ниніа́че розсёрдилась, та й то, не якъ інші люде — зъ татусёмъ покійникомъ. П за що вони́, Богъ їхъ святий знає! Одно 'дного́ любіли́ дуже, п татусь ба́гато допомага́въ, — отъ якъ и Бурку́та, ка́жуть, вмеръ, п по́тімъ, якъ іі Степа́на въ Гру́зію зъ Гра́никомъ... Мо́же, чи ни за ёго п вийшло! До покійника дохо́дять бу́ло чу́тки, ча́сто бу́ло ре́мствуе, що ніби оби́жа нашо́го. А мо́же, п за що дру́ге — Богъ їхъ, ка́жұ, святий знає! И такъ воно́ ско́ро яко́сь те́е вчині́лося!

Я ма́лимъ хлопья́мъ ще тоді́ бувъ, са́ме по на́двірю, — и байду́же, що тамъ у ха́ті. Ко́лі вбі́гаю, въ сві́тлицю, и такъ, зна́єте, ще прожо́гомъ: ма́туса на дзі́глику ко́ло гру́би, блі́дая, — и смутна́я-смутна́я! го́лову пові́сила; проті́ неі́ ті́тка, те́жъ на дзі́глику, ху́стиною слё́зи... а покійникъ у по́ку́тнёго сто́ла, ви́прямився, и о́чі, що все бу́ло ажъ дри́жють.... Я такъ и прики́нівъ до землі́!

Тро́хи пого́ді, ті́тка вста́ла и мо́вчки зъ сві́тлиці; за не́ю — ма́туса, я.

Вихо́димо на рунду́къ, а тутъ и се́стри: »Чого́ се ви, ті́тусю, чо́го?« Ті́льки пла́че, и найми́тові́ ско́рише — кобі́лу; а за́прігъ — мо́вчки, и по́їхала.

Мовъ те́перъ се ба́чу!

На рунду́ці, пла́чемо, вона́ і́де, і́де, — мовъ ста́рий богъ зъ дво́ру зхо́дить.... Вже до ворі́тъ, за дві́рь.... А да́лі ма́туса, мовъ у се́рце іі́ ко́льну́ло: »О, Ца́рице жъ мо́я небесна́я!« — за не́ю, ми.... »бо́же нашъ ста́рий, бо́же! ті́тусю!«

Якъ у́же вона́ уба́гала іі́ верну́тьця, нічо́го не па́м'яту́ю — ко́лі те́е у Бо́га дія́лось! Па́м'яту́ю, якъ у́же верну́лась, п ми за не́ю въ сві́тлицю.

Татусь тамъ же та́кі, ко́ло по́ку́тнёго сто́ла, лі́ктемъ обпе́рся, на до́ло́ню го́лову. Се́рце, ві́дно, прои́шло вже, ті́льки сму́токъ ве́лікий.

Вви́шла, тихе́нько до ёго; вста́въ, со́бі тихе́нько.... Разъ по́цлували́сь трі́чі на́вхрестъ, у дру́ге, у тре́те, — и зно́ву, де си́діли... У бра́та зъ се́строю ті́ха розмо́ва, обо́е лю́де старо́сві́цькі — не́чисть яка́сь!... Замо́вкли, пролі́зла — зно́ву ті́ха розмо́ва у бра́та зъ се́строю, обо́е старо́сві́цькі лю́де....

Одже, и щó бѣ б́ачця! С́ерце, якъ каж́у; а щóбѣ тамъ най-
митъ, аб́о сус́иди,—та и кри́й Го́споди! Чи такъ уж́е її поважа́-
ли, що, мовля́вѣ, и крив́ого сло́ва боя́лись, — чи вмі́ла; а якъ
вшко́дить бу́ло, «о, бода́й же!» мовъ.... »та л́учче бѣ«, ка́жуть бу́-
ло, »зря́ду трі́чі на спові́дь!« а вмовля́е бу́ло на спові́ді Верть-
ківський пі́пѣ д́уже!

У не́ї кі́тъ Спорі́шко бу́вѣ—лі́томѣ за́вжди вѣ спори́ші ко́ло
ха́ти, за те и Спорі́шкомѣ. А ми ще и При́ццувати́мѣ. Оце́, при-
мі́ромѣ, сиді́ть бу́ло підѣ по́ломѣ, прислу́хаєтця, якъ ми́шеня́та по
пі́ркахъ, аб́о па́рить че́рево на ко́мині, но́ги одки́давши, — та зра́зу,
ни́на́че я́кий га́спидъ є́го, до те́бе!.. и чо́біть ла́пами по що́кахъ, по
що́кахъ! по́ляпаса є́му!... Такъ на́вєть отто́й При́ццувати́й. Якъ
розбі́снєтця бу́ло оце́—а бу́ло якъ розбі́снєтця, то и ха́та є́му
ті́сна: и по сто́лу, и по ла́вахъ, и по ми́снику — то неха́й бу́ло
ті́льки по́кійни́ця «оце́, мовъ, хи́рний! го́ді вже то́бі!«—ти́ць, де
бѣ тамъ ни бу́вѣ, и ў́ші на́сторо́шивъ! »То́бі, то́бі, не ви́ляй хво-
сто́мъ!«—терне́ ла́пою за одні́мѣ ў́хомѣ, по́тімѣ дру́гою за дру́гимѣ,
куса́, бачъ, щос́ь є́го—хи́тра прокля́ту́ща зві́рина бу́ла—и пі́де,
пі́де тихе́нько, мовъ не́стрє́пени́й! и хи́ба підѣ ла́вою вже, за за-
ка́блукъ тамъ те́бе, аб́о за ха́йву!

А вже що отті́ ко́лістратори́ вся́кі!... Зна́єте, я́кі во́ні і́ноді
у насъ: и чва́нитця, инді́читця... ро́тъ-безъ-за́воротъ, вся́ке чо́рт-
зна́що варя́кає: »И та́кий я, и та́кий тамъ га́спидъ!.. мій о́тець,
мої ді́ти...« диві́тьця и сл́ухати гідко; а ті́льки неха́й вона́ тутъ....
мовчязна́, и зогну́вшись, и тамъ де-не́будь вѣ куто́чку, аб́о ко́ло
поро́га—та ба! мовъ є́му я́зикъ по́цупи́ть вѣ се́ре́дину! Дре́вня
люди́на, зна́єте, зна́ла не ті́льки і́хъ, а и і́хъ ба́тьківъ и ді́дівъ;
и якъ-би до чо́го, и поча́ла роска́зувати,—не одно́му бѣ при́й-
шло́сь, якъ то ка́жуть, у сі́рка оче́й позича́ть. Та та́кі бу́ло і́ноді
и до́печу́ть, отъ якъ разъ Ри́пиця у Пе́тельки—не се́й Ри́пи-
ця, що те́перѣ, а є́го ба́тько.

Та́кий, зна́єте, вінъ вели́корозу́мний бу́вѣ, то́й Ри́пиця: на-
кру́титъ-накру́титъ оце́ верже́ть, ажъ стри́чїть, мовъ у ква́ка чу́-
бикъ, та ще й го́лову на́бікъ: »Та воно́«, ка́же, »такъ, а за́глянь
лише́нь вѣ за́ко́ни!«—все бу́ло зъ тими́ за́ко́нами, ни́на́че ду́ренъ
зъ сту́пою! А якъ п'я́ний, то та́ке жѣ то́бі, прости́ Го́споди, пога́-
не, та́ке в'ї́дливе, що возьми́, та пря́мо и на́плюй є́му се́редѣ ло́-
ба!... Отъ разъ вінъ и захо́дївся у Пе́тельки, підѣ п'я́ну ручъ.

Та одігáтьця стáла, такі вñ світлиці — зáвжди булó, и одігáетця и и роздігáетця вñ світлиці, де бñ ни булá; а вінъ: »чогó та й чогó, пробі, стóитця оцéй халáть?« та ще й гúbи зшівилить, кепковáть би то, брідкий, зñ старої людíни!... Ми жñ зñ матýсею не знáємо, якñ-то кáжуть, кудí й подітьця — татуся на той разь у Петéльки не булó; а вонá хоть би тобí окомъ змигну́ла! застібá повáгомъ гúдзикъ підъ бородою — рúки тільки ніби тримтáть.... »Оттого й оттого«, кáже, »стóитця!« — »Поцінно«, той, »поцінно — одéжина хоть би й княгíні!« Не вíдержала напоследокъ покíйниця! »Се«, кáже, »Онíську Семéновичу« — Онíськомъ Семéновичемъ ёго — »се«, кáже, »теперъ вонó поцінно здаётця, грóші дешéвші стáли; а якñ купувáвся сей халáть, тоді грóші дорогі бу́ли. Тодí... Вамъ«, кáже, »покíйникъ вашъ нанотéць, мóже, розкáзувавъ, що за такі грóші, абó ще й того дешéвше, тоді вñ Кíеві пáнство мóжна булó купíть!« — а Рíпиця, знáете, бувъ зñ такихъ, якñ би й ми грíшні, та тільки бáтько ёму́ чíна, вñ Кíеві, за три четверикí пшениці... Якñ сказáла вонá се, тоді Рíпиця, якñ той цúдикъ, вхопíвши óблизня. А тутъ ще й Петéлька, спасíбí ёму́, — за насъ рúку потягъ. Пíдождáвъ трóхи, щобъ такі не такъ вже дúже: »Чи ви«, кáже, »Онíську Семéновичу«, придíвлюючись ёму́ до бородí, — що-неді́лі, мовъ, оттáкъ гóлитесь?...

— — —
И булó такъ покíйниця: кудí бñ ни íхала, а вже безъ палявíці не мóжна. »Годíтьця такъ!« И при́де, склонíла голово́ю, добрídень, чи якñ приходíтьця, и наперéдъ усéго — зñ хустíни и на стíлъ íй! а вже пóтімъ, и привтáтьця, и щобъ тамъ надягтíсь.

И гостíнцівъ тежъ булó дітямъ, — ні́коли булó безъ гостíнця! »Свáримось«, кáже, »трéба и голúбити. Чимъ же«, кáже, »и згáдувать íмъ бúде стару?« И не те, щобъ тамъ медяникíвъ, абó другóго чогó, городськóго — ні, сéго у не́й не булó ні́коли. А отъ: насíннячка по жмíнці... коржá медяно́го, абó прóсто по шматку́ книшá абó гречáника. »У зáйчика«, кáже, »одня́ла! Бі-жíть«, кáже, »и несé, — я и одня́ла!« И якíмъ смашнíмъ намъ здавáлось, що вонá у зáйчика одня́ла! Такъ якóсь умíла все вонá, — якñ то кáжуть, всяку ко́пійку рúбомъ.

И чи й до не́й булó при́демо: дúже любíла пáдатьця ко́ло насъ; а щобъ тамъ пúндикíвъ якíхъ, прищíвъ — ні́коли! И не одъскна́рости, абó, сказáть би, ні зñ чогó — ні! такá вже людíна!

На обідь було оцѣ — борщъ зъ мясомъ, каша зъ молокомъ, и дуже-дуже вже багато, якъ ще й вареники; для забавки — насіннячка, а іноді й вареної по чарупинці: »се«, каже, »можна«; на полудень — ковбаси, або кришенниківъ сала... Було дядьковн — звісно, мазаніни — м'лятця: »Не копільте«, каже, »дітки, губокъ, не копільте! їжте, вонó смашне!« — и ті, мовъ непевні, уплітали кришенники.

А щобъ тамъ тарілокъ білихъ, або видѣлокъ и ножівъ — того й заводу въ неї не було. Просто: на дерев'яні тарільці — хлібъ, на другі — сіль... білі ложки дерев'яні, ніжъ колодій, рушникъ кругомъ столу руки обтирають, та для дітей по поливяному полу-миску для кожного, борщъ набірають — отъ и все! »Сідайте«, каже, »дітки, за стілъ, атó борщъ простігне!...« Хлібъ було ріже, хіба котрѣ не подужає; м'ясо — зъ однієї тарілки, пальцями... Позаєлюжуемо було собі и носі, и руки — усміхається тільки тихенько, витирає: »О, якъ же ти«, каже, »Васильку, нечупарно!« — а сама, мовъ вона до єго не приторкалась!

И було вже такъ пильнує за кожнимъ, щобъ тамъ кришенника безъ хліба, або щобъ вареники не дуже въ м'ясо! Заразъ за руку: »хлібця«, каже, »дитино моя, хлібця — вава буде!«; або: »помаленьку єго, помаленьку, — осліпнешь!«

И що жь! Якъ тільки приходять було святкі, або скажуть, що, мовъ, до тітки Насті, — тільки объ тімъ и речі у насъ!

Простенькі у неї були хаткі, и въ їхъ нічого бъ и такого; а якось такъ тамъ!... Якъ згадаю, отъ якъ разъ ми до неї на Голодну Кутю...

Темновато, морозъ вікна позамуровувавъ — мовъ у наші старі церкві... и стіни, мовъ у наші старі церкві; на столі трійця — въ василькахъ — въ калині, казанокъ зъ кропильцемъ, надпалена свічка воскова... Мовъ ми справді въ нашу стару церкву на Голодну Кутю, нема нікого, а буде та служба: и парамії, »тако глаголетъ пророкъ... ріки Орданскіі... водою освященная«.

И отті ложки білі, мисникъ, сволоки: просто, и двадцять-сорокъ разъ їхъ бачивъ; а ще хочеться передивитися, ще щось ниніше въ їхъ... въ оттіхъ мережкахъ, держалнахъ зъ горляночками, въ оттіхъ закамаркахъ въ миснику... въ оттому, на сволоці: »Року«, каже, »Божого 1764 соорудися домъ сей...« »Соорудися?... И старá церковь соорудися... Певно отто, якъ

и въ Хибицяхъ: и владика — старій, старій! въ золоті шапці; хлопчики въ золотихъ свиткахъ — якъ янголята співали!... въ зємлю щось закопували!...

А мискі у тітки! И на полицяхъ и на міснику, зъ вінцями и безъ вінецъ, круті и розложисті, зъ бокáми и безъ боківъ... И все те, знаєте, поливяне: червоні, зелені, білі, жовті... цяцьковані!

Ми часто було: »Будьте, мовъ, ласкові, тітусю!« Зопнієця старенька на лаву — любила такі їхъ показувать; а ми на землі, кучею, — и почне одну за́днією: и білу велику, на вінцяхъ хрещики, на бокáхъ пружкі — и червону, що паскі святять, зъ кривулькою и зъ зеленими голубáми на дні. »Оцю«, ка́же, »въ Лубніяхъ, на Спаса — півзолото́го вра́жа сиді́ха! а оцю торі́къ въ Оржиці — пята́къ зъ шаго́мъ; а оцю«, ка́же, »тутъ та́кї, ганча́рь въ Богодúхівку їхавъ«, — и почне намъ, якъ той ганча́рь Коломїївськимъ шляхомъ, а вона на вгорóді: »по горшки«, кричи́ть, »по горшки!« — пшени́шого боро́шна зъ верхо́мъ!

А для играшо́къ було у неї! та ще й до́дому нада́є!... ячю́к-зніскі́въ, карахо́нєкъ, близня́ть уся́кихъ: со́яшникового або́ гарбузо́вого насіння, житні́хъ колоскі́въ, що по два на одно́му стеб́лі. Або́ ще во́ликівъ: »Ось«, ка́же, »діти, скільки оре́ль зъ стéпу нагна́въ!« — и цілісі́ньку намъ торби́ну квасо́лі: жо́втої, сїнеї, та ще й смúжками уся́къ! »Тутъ«, ка́же, »и сїві, и по́лові, и підчере́ві!« Підъ Вели́кдень — безконéшнихъ писано́къ вся́кихъ, крашано́къ бразолї́йнихъ. А літнеї порі́ лúчитця у неї — понавóзимо до́дому зайченя́тъ малю́сінькихъ, пірть вели́кихъ, що журавлі́ зъ криль гúблять, дрохві́йнихъ яєць, оврашкі́въ — степо́вий ху́тірь!

— — —
Така́я-то була, та тітка На́стя! Старосви́цькая, дúже старосви́цькая лю́дина! Тепе́рь такі́хъ люде́й, гляді́, чи мо́жна вже й найті́!

Не весéлее тільки покійни́ці життя́ було! Одъ чоло́віка зо́сталась да́вно — я й не за́знаю покійни́ка Бурку́ти; синъ оди́нчикъ бувъ, та й той за́ихавъ въ далéкі сто́рони: одна́ въ Бо́жому сві́ті, якъ па́лець! А щобъ по бенке́тахъ тамъ, по весі́лляхъ, въ кумпа́нії — не люби́ла. Въ ряді́-годи хіба́ міжъ лю́де, та й то, щобъ не зо́всімъ такі́ одцура́тьця, притьмо́мъ тре́ба; а то все

домує, все одна! Та якъ лучалося и міжъ люде — мовчазна, кажу: якось не тулілось, и люде ті мовъ її чужі, и вона мовъ імъ чужа... А роднічі бь сказать... Изъ усієї рідні вона тільки насъ; такъ разъ те, що такі далёко й жили — коли-то въ Бóга доведѣтця! а друге — матуся тоді молодá людина була, все не те! ну, й другою жінкою у татуся: все ніби чуже, чужіше, ніжъ перша — такъ уже скрізь ведѣтця!...

Люде прираяли, щобъ когò за дитину — все такі, кажуть, охвітніше. Послухалась и взяла дядькову найменшу: »Зъ малогò, каже, »якъ зъ воську, все зліпнишь!« Знала жъ віскъ! Дитина вийшла невмòсна, опрісклива, — а вже що нечупарна, то й кінці погубила! А тутъ ще й старі: »Обіждає!«, кажуть,— що, бачъ, іноді дубчикомъ, абò посваритця... Шуткує було покійниця: »Не мала«, каже, »баба клопоту, та купила порося!«, а видно, дуже її те доймало!

Одна робòта, здаѣтця, и розважала тільки покійницю, та ще отъ, якъ було у цѣрковъ.

Приїдемо було до неї на стенокъ, підъ косовицю: »косарики!« каже. А якъ гребовиця, то й самá ще зъ граблями: дівці, мовъ, соромъ, руки зложивши, — дівкою було себе, якъ веселіша. Прибіжишь було, даси зза ўха чолómъ... поцілує въ голову и знову за граблі. »Бачъ«, каже, »якъ у насъ дівòта! Скажи«, каже, »своімъ парубкамъ« — а парубки бь то, удові діді, що вже й зубівъ въ роті не гуртъ,—»скажи«, каже, »що онъ, мовъ, вона якъ!« — и геть валокъ підкине граблями!

А въ цѣрковъ було, хоть якá хўга бє, иде въ Вертьки! До ўтрени було уже не завжди, а до слўжби — ні однісінької не пропустить. Та ще кожний разъ и свічку, заверне въ білу хустину... И якъ вернетця, така жъ тобі! Неговоркіша ще, здаѣтця, а усміхаєтця: видно, такъ тихо, бóжо, на душі! а скаже що — мьяко и отòтъ, здаѣтця, заплаче! »Спроті бь«, каже, »тільки молитьця!«

Та ще було покійниця, якъ отъ обідь хто, девятини, чи сороковини, — любить. И не те, щобъ такі справді обідать и поминать, а щобъ поратьця: помòже все, якъ слідъ, и додому, ні за що не зòстанетця! Отъ хібá хто замòжний, и обідь иде надвоє: въ хаті, а хто бідніший и старці — на двòрі; тоді — такъ, и на такихъ обідахъ любила найпáче: все коло таганівъ! И оцѣ

духъ дѣха пошиба, а вона — підтікавшись, підсмікавшись, хустина та зпідъ керсета. А якъ прийдуть попів і поблагословлять — і почне коло своїхъ: садовить, поштує, припрошує... Іноді — всякові, знаєте, бувають покійники! Інший і вікъ свій зживъ, а нічого на той світъ не заробивъ — і згадувать ні-за-що, найпаче отті бідоті. І якъ обійде чарка разівъ кільки — всячиною почнуть!.. То було покійниця, якъ почне, якъ почне — вміла зъ оттімъ народомъ — то чоловік і зхаменѣця: »Нехай«, каже, »уже Богъ ёго судить! то одінъ суддя нелюкавий!«... Не одну дѣшу вона оберегла тамъ одъ людськихъ проклѣнівъ.

— — —

Зъ часомъ у покійниці і того не стало, старість почала одолівать. То було, давніше — звісно, діти: »Чого, мовъ, титусю, зъ цїпóчкомъ?« — »Охвітніше«, каже, »одъ собакъ!«; а то: »поживетѣ зъ моє, самі побачите«... А далі до того вже дійшло — ми підросли, розумить стали, а найменший братѣха... »На те«, каже, »мой дитино, на трѣхъ, щобъ на чотирѣхъ не лазити!« І жартѣ було іноді, жартѣ, та на такѣ зверне... »Я«, каже, »бѣду скоро такою, якъ ти бувъ колись: вѣ пелюшки менѣ загóрнуть, вѣ колісочку положать!«

Та і не добачать дальше стала, і не дочувать: дев'ятий десятитокъ каратала, та і трудяща людина... Іноді було, якъ почне пригльожуватьця до тебе, або прислухатьця, поки-то пізна або почує! »Мовъ крізь густѣ сїто«, каже, »а ўші ниниче позатікані.«

Тимъ вѣ цѣрковъ дуже-дуже вже рідко, та й то хіба літомъ; а на обїди, вѣ полі, міжъ люде — »Одїздила вже своє, нехай ще другі!« На вгородъ хіба було видибуля, полóть, помацки; а то все вѣ хаті, все на полѣ — прядѣ. І прядіння тамъ було.. Сама іноді: »Якъ упущу«, каже, »почіногъ, і нема нікого — поки то на́ма́раю! іноді всю хату вірачкую!« Все то за віскъ! Свої й пасічка, та й матуся, — чи вже бѣ то пожаліли! »Трудовіте«, каже, »не те, що даровіте, або своє: може, хотъ симъ Богові приспособлюсь!«

А потімъ і ліжка трѣба лягти! Притомна була, поки і вмерла — і памятувала твѣрдо, і говорила, і розуміла — та сили нема! Вѣ рукахъ ще сякъ-такъ — віконце одчинить, лóжку; а ногами — хіба підъ рѣки, то й то тільки-тільки що дїба! »За-

молоду не поберегла, одтупала, одтопала!.. Зажилась», каже, «зажилась, поря бь и честь знать!»

Такъ ще вона годівть кільки пронудила світомъ — вилежала, викачалась на полѹ. Якъ прийде вже дуже тяжко: »Прийми вже!« мо́лить бу́ло Бо́га: »на-що я тутъ здалась!«; а полѣгша: »Его́ святая во́ля!... Вінъ«, каже, »зна, що́ робить!«

Не разъ до сїна писала: »Прилинь, моя дитино, хоть подвлюсь!... хоть въ остатній разъ! хоть очі мені закрій!« — »Радъ би«, каже, »прилинути, та крилець не маю!«

— — —

Въ остатній разъ бачивъ за тиждень передъ смертю.

Приїждѹ, а вона підъ коморою, на присінкахъ — на сонечко вїнесли...

— Се ти, каже, — дитино моя?

»Я«, кажѹ, »тітѹсю!«

— А що жъ ва́ші — чи ще вони, ще?

»Та ще, сла́ва Бо́гу!«

— Сла́ва Бо́гу! каже... А я, каже, на сонечко; тільки щось и воно — а сонце и дїхать не дає... Я вже, каже, ємѹ: »и ти, мовъ, старосвіцьке, и я — хоть ти мені!« не гріє, розледачіло, за молоднїчею!...

Якъ умірала, ми зъ моєю не були, у Лубні ходили... Далі зарі́къ: якъ дасть намъ Бо́гъ сїна — пішкомъ у Київъ, до Печерськихъ, а дочкѹ — до Офанасія свято́го: Бо́гъ Надѣждочку посла́въ!

Смерть, кажуть, була — пошли, Господи, и вському такої! тихая, праведная!... *Зтривожилась* трохи — про сїна згадала; а потімъ и зно́ву: до кінця ви́держала, хоть, кажуть, крича́ть, а не пла́кати!...

За день почу́ла: »Иде́«, каже, »иде́!«

Посла́ла за всі́ма, и щобъ Михаїла старо́го, одособорувать: »Его́«, каже, »ба́тько вві́въ, а вінъ неха́й виводи́ть!«

Зібра́лись, одособорувавъ покійникъ Михаїлъ — все то покійники!... Роспорядкува́ла — надіть, на церко́въ, старцямъ... чимъ домовину — де́сять ро́ківъ ждала, такі́ діжда́лась!

Вечори́ть почало́!... »Тепе́рь же«, каже, »попроща́ймось!... — »Що́ ви!« — бу́демо, мовъ, жити́, Бо́га хвали́ть! — »Ні«, каже, »попроща́ймось!« — до татуся...

Нахили́вся покійникъ, голову въ обѣдві руки, и довго-довго придивля́лась! »Горенько«, ка́же, »мені́ тяжкее!«, и вже пальця-ми, по лицю́... И такъ же то, ка́жуть!... »Такъ«, ка́же, »такъ!... и у покійника ба́тька — во́лосся, ло́бъ, ні́сть... А брѳви«, ка́же, »мату́снини... Де то вона́,« ка́же, »тепе́рь, мо́я рѣдная? чи поба́чу її?«...

Мату́сю довго, ду́же довго ту́лила до се́бе!.. »Ти въ ме́не«, ка́же, »золота́я бу́ла!.. Я, мо́же«, ка́же, — »одпу́сти мені́! Та не пуска́й въ да́лѣкі сто́рони—ні́кого не пуска́й, ні́ одного!.. Ой«, ка́же, »сіночку, Степа́ночку, дити́но мо́я!..«

По́тімъ ні́би заспоко́илась.

— Поверні́ть, ка́же, мене́ на дру́гий бі́къ!

Поверну́ли, позі́хну́ла...

— Поверні́ть зно́ву!

Зно́ву поверну́ли, зно́ву позі́хну́ла.

— Ни́на́че спати́, ка́же, хо́четця!.. Поверні́ть впа́ть, та ква́тирку одчи́ни́ть.

Поверну́ли, одчи́нили...

— О-хо-хо́хъ! ка́же.

»Засну́ла!« хтось.

А покійникъ Михаі́ль. »Засну́ла«, ка́же »засну́ла!...«

— — —

Ми зъ мо́єю са́ме до язівця́ дохо́дили, верта́лись зъ Лубе́нь...

— Така́я смутна́я-смутна́я вона́, дити́на пла́че, та й у ме́не щось...

— Ко́ли зра́зу, ні́би ла́даномъ...

— Чу́ешъ? ка́жучи...

»Чу́ю!«

И въ слѣ́зи!

— Чо́го ти?

А въ са́мого такъ и ду́шать...

— И са́ма, лю́бий, не зна́ю!...

И якъ разъ, въ той са́мий де́нь, въ ту са́му го́дину...

М. Но́мисъ.

ПІВПІВНИКА

Гушпінська дитська казочка.

Була собі колись гárна кúрочка, и дóбре їй жилóсь у дворі въ селянина. Кругъ неї метуши́лась кúпка дітóкъ чимáла, и міжъ тими дітками одні́ собі вдалóсь препогáне и скалічене. Отъ же сёго найбільшъ мáти й кохáла, бо въ маті́рoкъ такъ завсегдá бува́е. Мизéрне те курчя́ вівелoсь изъ малéсенького я́чка. Півкурчя́ти тільки й вівелoсь, мовъ хто одтя́въ половинку. Зъ одні́мъ тільки о́комъ, зъ одні́мъ крилóмъ и одні́єю ного́ю. Що жъ? дарма́, що кáліка, а такá жъ була пихá въ тогó курчя́ти, якъ и въ ёгó бáтька, старóго півня; а бáтько ёгó бувъ найпишні́йший, пова́жний и огрядні́й півень, — хочъ сто верстóвъ исходи́ кругóмъ, тако́го дру́гого не побáчишъ. Дурне́ курчя́, підрі́єши, забра́ло собі въ гóлову, що вонó дівo міждо курмі́. Якъ за́чнуть бу́ло кúри ёгó на смі́хъ підійма́ти, то вонó собі й дúмае: »Се зъ за́здности!« Якъ же курчя́та до ёго при́кладки прикладу́ють, то вонó гово́рить: »Се зъ досáди, що я на їх и диві́тись не хóчу!«

Отъ, разъ и кáже те Півпівника свої́й мáтері: »Слúхай лишъ, ма́мо. Обри́дло вже мині́ жити въ селі́. Надúмавсь я до царя́ доступі́тись; хóчу я подиві́тись на царя́ й на царі́цю.«

Бідна мáти ажъ заку́дкуда́хкала зъ ля́ку, такé почу́вши.

»Дитино́ моя!« кáже, »хто се то́бі такú дурні́цю въ гóлову вки́нувъ? Твій бáтько ні́коли зъ свогó селá не вихо́дивъ, дарма́, що кращо́го півня на всі́мъ сві́ті нема́е. Чогó то́бі й бажáти, якъ на́шъ дві́рь? у царя́ краще то́бі не бу́де. Глянь, якé гно́іще гáрне, якé зерно́ намъ смáшне посипáють, якé зати́шне сідало́ въ насъ, и сі́м'я, сла́ва Бо́гу, не малéнька, и всі́ тебé коха́ють.«

— »Байдужé мині!«—одрізало нависнé Півпівника. »Браті мої н сéстри — дурнá сільскá темнóта.«

»Моé голубятко«, кáже ёмú мáти, »хибá жъ ти вь вóду на сéбе не дивѣлось? хибá жъ не бáчишъ, що вь тéбе одного óка н одніі ногі дасть-Бігъ?«

— »Колі ти зачепіла менé зь сéго бóку, мáмо«, — одповідає Півпівника, —»такъ я тобі скажú, що сóромъ тобі самій, що я такий уродівся. Ти, мáмо, самá томú вінна. Изъ яко́го яéчка я вілупився? Мабуть, такá кúрка знесла, що й на сідало не зскóчить.«

»Ні, моá дитино«, кáже ёмú мáти; »съ такихъхъ яéць лúпляютъ тільки ящуркі, а ти вілупилось изъ остáннього яéчка, що я самá знесла; затімъ такé н мизérненьке, що ти поскрібочоць. Якá жъ тутъ моя винá, сéрденько?«

А Півпівника, задіраючи червóний гребінéць, кáже:

— »Мóже, я такого лікаря знайдú, що мині все те поприставляє, чогó вь мéне нема. То нічого більшъ н балáкати,—пійдú!«

Бáчить бідолáшннá мáти, щó воно за унпирýка, та й кáже:

»Хочъ же послúхай моéї дóброї рáди, моá дитино. Якъ пійдешъ у мандрівку, то не прохóдь блízько коло такої цéркви, на котóрий святій Петро намалéваний: не любить вінъ півпівъ здóрово, а ще більшъ—їхъ кукурікання. Ще жъ оберега́йся у світі тихъ людéй, що кухарáми звúтця, та й куховáркамъ нá очі не навертáйся, бо все то лихі нáши ворогі: н не пíснешъ, якъ вони тобі шийку перечікають! Тепéрь же, сіночку, нехáй тебé бережé Господь н святій Микóла, дóбрий помішникъ у дорóзі. Пиді собі, колі не хóчеть зь нáми жíti, тільки попросі тáта, нехáй тебé благословить на дорóгу.«

Півпівника скікну́ло до пова́жного півня, вклонілось ёмú низéсенько н поцілува́ло вь кіхоть. Шанóвний бáтько поблагословивъ ёго не такъ-то жáлібно, а більше згóрда, бо за спесіву вдáчу не любивъ вінъ свого синкá. Мáти жъ, такъ та за слізми й світу Бóжого не бáчила, н знай сухімъ листóчкомъ очі втирала.

Рúшило Півпівника вь дорóгу, стрепену́ло крилцёмъ н трéйчи заспівало на знакъ свого одхóду. Прийшло воно до рівчакá, а діялось се діло середь літа, такъ рівчакъ máло не зовсімъ пересóхъ, н дівтора ёго гребелькою пересіпала. Побáчивъ рівчакъ подорóжнёго, та й кáже н дзюрчіть такі слова:

»Ти бачишъ, брaтiку, якъ я заслaбъ, насiлу ворущуъ; немае въ мене сили й дiтську грeбeльку прорвaти, щобъ вона мене не зупиняла; а звернути въ бiкъ, — про се вже хочъ и не кажи. Вiзволь мене зъ сeї бiди, розгребi своїми кiхтями пiсокъ на грeблi. За се ти нитимешъ мою вoду, коли схочешъ и скiльки схочешъ, а якъ пiйдуть доцi та прибавлять минi вoдi, то я, мoже, тобi въ великiй пригoдi стану.

А Пiвпiвника ёму одказуе:

— »Не хочу розгребати! Щo я тобi за робiтникъ? Хибa бувають такі робiтники въ такого мизeрного та каламyтного рiвчакa?«

»Ну, дамся жъ я тобi въ знаки тодi, якъ ти й не думатимешъ!« замiривъ рiвчачокъ тихимъ гoлосомъ.

— »Дождiсь перше дощy!« — одризало ёму Пiвпiвника. »Куди, якiй ти страшний на словахъ! а зaвтра мoже й горобцi по тобi скакaтимуть.«

Дaлi стрiло вoнo на дорoзi вiтра. Лежить бiдаха вiтеръ, лeд-вi дiше.

— »Любе моe Пiвпiвника!« каже вiнъ подорoжнeму, — »на вiкy, якъ на довгiй нiвi, всeго тpaнcитця; трeба намъ помагати одiнъ од-нoму. Пiдiйди блiжчeнькo та придивись до мене. Бачишъ, якъ мене спeка полудeнна одолiла! а я було и лiсi ламaю, и житa толoчу, и стрiхи зривaю; нiхтo проти мене не встoить. Не лежaвъ би я й тепeръ на дорoзi, та лiхо минi надалo, пiдупавши на сiлахъ, коло квiтокъ гуляти; виiвся я одъ iхъ дyху солодкoго, а жаркий день и вклавъ мене середъ дорoги. Колибъ ти менe тiльки трoшечки одъ землi своїми кiхтями пiдкинуло та ще крилoмъ пiддалo, то я й пiднявсь би вгoру и полетiвъ у свою стoрону. Тамъ мой мaти хуртовiна зъ сeстрами фiжами працюють тепeръ, направляючи золотi хмaри, що я порозривавъ козакyючи. Тамъ, тiльки дадуть минi попоiсти, такъ я зновъ увiйдy въ силу.«

»Добрoдiю!« одвiтувало Пiвпiвника, »а забyвъ, якъ ти було мною гордyешъ, та хвiстъ минi куєвдишъ та ростопiруешъ, мовъ томy индикoви, людямъ на смiхъ, а минi на велику досaду? Отo жъ знай, що всьoму своя порa. Бувай здоровъ, мiй пaне!«

Сказавши се, закукурiкало гoлосно Пiвпiвника и гoрдимъ по-ступомъ пошкандибaло дaлi.

Наузкрай нiви, на стернi, куривсь димокъ малeнький. Пiвпiв-

ника підійшло до ёго и побачило іскорку въ попелі; лёдві, лёдві жевріє іскорка.

— »Кохане Півпівника!« каже вона ёму—»у добру годиноньку ти надійшло до мене; ти мене одъ смерти оборонишь; отъ-отъ мўшу згаснути, що нічимъ мині живітися. Не знаю, де мій приятель вітеръ застрявъ, ато бъ вінъ мені заразъ допомігъ. Будь ласко, пригорні до мене трішки сухого лістячка або солімки, — я заразъ оживу й звеселюся.«

»А що мині по тому?« одказало ёму Півпівника. »Гасни собі, коли тобі хочеться; ти мині ні на віщо не потрібенъ.«

— »Ой гляді лишъ!« каже іскорка. »Міже, й я коли-небудь стала бъ тобі въ пригоді! Не плюй, кажуть, у воду; міже, згодітьця напійтьця.

»Дивись!« гукнуло на неї Півпівника: »ще й страшить! Отъ же тобі за се!«

Та й засіпало іскорку попеломъ; а потімъ почало, своїмъ звичаємъ, зовъ кукурікати, мовъ якé велике діло зробило.

Прійшло Півпівника въ столицю и йде мимо цёркви, а на цёркві святий Петро намалёваний. Тутъ би ёму мерщій утікати, такъ що жъ, коли ледача вдача така! Стало якъ разъ противъ дверей, напужилось, та й кукурікнуло зъ усієї сили, аби матері не послухати.

Підходить воно до царського будінку, щобъ подивітись на царя й царіцю. Москаль, стоячи коло будінку зъ оружіною, заразъ гукне: »Куді? назадъ!« Воно такі й злякалося та підъ ворота. Гляне, ажъ чоловікъ якийся въ білій шапці. Воно й питається въ горобця: »Що се за чоловікъ?« — »Сеє, каже, »кухарь царський.« Ну, що же бъ утікати хочъ звідсіля, якъ мати навчала! Куді! воно й гребінець свій червоний и хвістъ закручений настовбўрчило, наче що путне, та просто й чимчикує до кухаря бокомъ на ёго позираючи; а кухарь хіпъ ёго за крило! та заразъ чикъ! тутъ воно й ніжною задрігало.

— »Гей!« гукне тоді кухарь на свої хлопята, —»а кёте сюди кіпчячү! ось я ёго обпáтрошу!«

»Водіце, моя сестрице!« каже тоді Півпівника, »будь ласко, не печі мене, зми́лосердись надо мною!«

— »А ти надо мною зми́лувалось, якъ я тебе прохала, течучій ривчакомъ?« одрізала вода, та ажъ кипить изъ сёрця, и обпáрила ёго

до-щенту; а тутъ хлопці-кухарчата кинулись и ні одного перця на ёму не zostавили.

Потімъ узявъ кұхарь миску, положивъ туди Півпівника, та й поставивъ протівъ жару.

— »Ой огоньку, мій братіку!« пищать Півпівника, — »не печи жъ менé, не жаръ же менé!«

»Ось постóй лишъ!« затрещавъ огонь, пізнавши ёго и безъ пір'я: »я тебе навчý, якъ менé понеломъ закидати!« та якъ пришкваривъ (а кұхарь одлучивсь на часинку до шинку), то вонó й почорніло, якъ головешка.»

Вернувся кұхарь зъ шинку, бачить, що огонь знівечивъ Півпівника, та й викинувъ ёго на смітникъ.

— »Ой вітре, вітроньку!« квілить тоді вже Півпівника, — »не займай же хочъ ти менé: ламли́ лучче дéрево, толóчть лучче житá и зривай стріхи, а я вже тутъ лежатиму та на свою долю плакатимусь.«

»Ні, такъ одъ мене не вікрутисся!« реве ёму у вѣ-одвітѣ вітеръ, та ажъ свіще крутячись; далі підхопивъ ёго, піднявъ вище царського будинку та й кинувъ. Летить вонó унизъ, а на будинку гострий шпиль залізний; вонó на той шпиль и настромилось; а вітеръ и почавъ ёго зривати, щобъ ище поглумитися; а вонó на шпиль і крутитця. И такъ нема ёму впокою ні вѣ день ні вѣ ночі. Спочине трóхи вітеръ, и вонó спочине; а скóро прокинувся, зaráзъ и почавъ вертати то сюди, то туди Півпівника. Отó жъ ёму за те, що бу́ло неслухняне, що високо несло́ся и всімъ тільки пакість робило.

ПАНЬКО КАЗЮКА.

ВОСПОМИНАНИЕ

О ДВУХЪ МАЛЯРАХЪ.

Въ одномъ селѣ восточнаго малороссійскаго края была, а можетъ быть и теперь существуетъ, личность въ высшей степени замѣчательная. Эта личность способна возбуждать въ душѣ много думъ и оставлять неизгладимыя впечатлѣнія: то былъ крестьянинъ именемъ Грицько, ремесломъ — маляръ. Какъ извѣстно, въ малороссійскомъ крестьянскомъ быту, маляръ — явленіе частое. Малярство — одна изъ обычныхъ первыхъ ступеней, на которую всходитъ крестьянинъ, коль скоро собственное дарованіе выводитъ его изъ земледѣльской колен. Маляръ, обыкновенно, вмѣстѣ съ тѣмъ и грамотный; искусство располагаетъ его къ любознательности; маляръ рисуетъ Богородицу, святыхъ мужей и женъ, — надобно знать, какъ изобразить того или другую; является охота узнать, кто они были и что съ ними творилось въ жизни, и маляръ читаетъ священное писаніе, житія святыхъ. Маляръ имѣетъ дѣло постоянно съ церковью и потому интересуется церковными вопросами; такимъ образомъ, маляръ входитъ въ область книжнаго міра, которая у поселянъ начинается съ религіознаго круга, точно такъ, какъ начиналась она въ исторіи Русскаго народа. Но извѣстно, что Малороссіянинъ, какъ только сдѣлается благочестивымъ человѣкомъ, сейчасъ начинаетъ философствовать; у него религіозность ведетъ не къ толкованіямъ обрядовъ и частностей богослуженія, какъ это бываетъ съ Великороссіяниномъ, а обращается либо къ піетизму, либо къ размышленіямъ, и — въ первомъ случаѣ — ведетъ къ поэзіи въ жизни, во второмъ — къ желанію знать природу, человѣка, однимъ словомъ — къ наукѣ. Это желаніе обыкновенно находитъ себѣ скоро предѣлъ по

скудости матеріаловъ для питанія.... Не такъ, однако, было съ нашимъ маляромъ Грицькомъ.

Онъ родился крѣпостнымъ. Въ дѣтствѣ потерялъ онъ родителей и остался на попеченіи родни. Его приставили пасти господское стадо, не помню — какое. Въ мальчикѣ было что-то странное; крестьяне считали его придѣланнымъ. Лишнимъ будетъ рассказывать, какъ удалялся онъ отъ дѣтскихъ игръ и какъ мальчуганъ за это ципали и тормошили его. Иначе, пришлось бы невольно повторять то, что такъ часто встрѣчается въ житіяхъ святыхъ при описаніи ихъ дѣтства. Когда безвѣтріе не позволяло работать мельникамъ, Грицько усаживался близъ села подъ вѣтряной мельницей, и рисовалъ углемъ или мѣломъ на стѣнѣ разныя фигуры; такъ однажды, онъ растерялъ своихъ животныхъ; за что его высѣкли. Тоже повторилось и въ другой разъ. Помѣщикъ разсудилъ, что его дворовый мальчикъ не даромъ чертитъ изображенія и, ради такихъ занятій, дурно проходитъ свою служебную карьеру: изъ него скорѣе выйдетъ живописецъ, чѣмъ свинарь или овчаръ; подумалъ помѣщикъ и отдалъ его въ науку къ какому-то художнику въ своемъ уѣздномъ городѣ. Такъ поступилъ помѣщикъ въ тѣхъ видахъ, что мальчикъ можетъ выучиться, станетъ ему платить оброкъ; и принесетъ, со временемъ, барину больше пользы, чѣмъ сколько могъ бы принести въ званіи пастуха. И вотъ Грицько живетъ у хозяина, учится прилежно; хозяинъ не похвалится его понятливостью; его не нужно понукать, — приходится отрывать его отъ работы; ему не надобно десять разъ одного и того же вбивать въ голову, — онъ самъ спроситъ и не забудетъ того, что ему скажутъ. Захотѣлось самому Грицьку научиться грамотѣ: хозяинъ далъ ему букварь, показалъ разъ, другой — и Грицько, въ короткое время, выучился складамъ и сталъ читать бѣгло. Впослѣдствіи онъ сознавался, что когда рисовалъ на мельницѣ фигуры, то это были вымышленныя имъ буквы. Грицька занимала мысль: какъ это люди читаютъ? »Я«, говорилъ онъ, »долго думалъ надъ этимъ и дошелъ до того, что, вѣрно, какое говорится слово, такое и малюется; и началъ въ умѣ самъ съ собою говорить, да какое слово скажу, то и намалюю, а потомъ и помню, что вотъ такъ я его намалѣвалъ; послѣ того пришло мнѣ въ голову, что вѣрно не такъ: словъ много, — какъ можно все ихъ припомнить! Тутъ я началъ

примѣчать, что иное слово на другое походить, а иное разнится: такъ я, что похоже, то на одну стать и малую.» Сколько припоминаю, такимъ образомъ, кажется, онъ объяснялъ этотъ путь. Но какъ бы то ни было, нашъ Грицько самобытною дорогою шелъ къ цѣли, которую давно нашло человѣчество. Онъ не дошелъ до нея подъ своей мельницей, а достигъ ея обычнымъ для всѣхъ путемъ за букваремъ у уѣзднаго художника.

Грицько началъ читать что ни попало: читалъ и священную исторію, читалъ и романы, читалъ Библіотеку для чтенія: тамъ, какъ говорилъ онъ, — на него сдѣлали впечатлѣніе особенно жизнеописаніе папы Гильдебранда и какая-то космографическая статья. Когда онъ вчитался болѣе, его стали занимать помѣщенные въ »смѣси« извѣстія о разныхъ открытіяхъ въ области естествознанія. Бѣда только, что, по причинѣ множества научныхъ терминовъ, онъ понималъ тамъ съ пятого на десятое. Болѣе всего хотѣлось ему знать: какъ это свѣтъ стоитъ, какъ онъ держится и какъ всякія вещи сложились, какъ одно съ другимъ вяжется. Грицьку представлялись безчисленные вопросы; они мучили его, потому что онъ на нихъ не находилъ отвѣта, ни въ тѣхъ книгахъ, какія ему попадались, ни у людей, съ которыми приходилось ему говорить. Грицько чрезвычайно полюбилъ ариметику; онъ получилъ указанія отъ другихъ только въ четырехъ правилахъ, а потомъ уже самъ собою уразумѣлъ таинства дробей и сложность тройного правила.

Пробывъ нѣсколько лѣтъ у хозяина, Грицько сталъ платить помѣщику оброкъ и работать въ разныхъ селахъ своего околка по церквамъ. Однажды, на пасху — это было въ 1837 году, — онъ прибылъ въ свое село къ роднымъ. Здѣсь, въ церкви, въ ночь свѣтлаго воскресенія, предъ заутреней онъ читалъ дѣянія.... тогда я въ первый разъ его увидѣлъ. Онъ долженъ былъ, между прочимъ, провозгласить: трудно противу рожна прати.... Это было пророческое слово о судьбѣ его!

Грицько былъ невысокаго роста, черноволосый, чрезвычайно худощавый, съ необыкновенно выразительными и добрыми глазами и съ слабою грудью, какъ показывалъ его прерывистый, хотя крикливый, но скоро опадающій, голосъ. Въ характерѣ его была удивительная кротость и мягкость. Онъ былъ молчаливъ и робокъ; не спѣшилъ самъ ни съ кѣмъ разговаривать, а если на-

чиналъ разговоръ, то для того, чтобъ спросить о чемъ-нибудь и научиться отъ другихъ, и только тогда становился смѣлѣе, когда видѣлъ, что его любятъ. Онъ зналъ священное писаніе изумительно и могъ потягаться въ текстахъ библейскихъ съ любимымъ Поморскимъ начетчикомъ. Но замѣтно было, что не чувство благочестія влекло его къ такому чтенію: онъ искалъ въ немъ того, что называется положительнымъ знаніемъ. Любознательность Грицька обращалась болѣе всего на матеріальную природу и странно было слышать, какъ онъ задавалъ себѣ вопросы, давно уже рѣшенные физикою или естественной исторіей, и искалъ отвѣта то въ библии, то въ Иванѣ Выжигинѣ Булгарина, то въ повѣстяхъ Марлинскаго. Одинъ помѣщикъ, получившій образованіе въ харьковскомъ университетѣ, началъ давать ему книги и расширилъ кругъ его чтенія. Грицько читалъ ихъ съ жадностію. Ему подарили Всеобщую Исторію Аббата Миллота, популярную Астрономію и курсъ математики, и онъ былъ внѣ себя отъ восторга.

Нѣсколько лѣтъ не видалъ я Грицька послѣ этого, но случай привелъ меня увидѣть его въ томъ же селѣ, въ 1845 году. Грицько былъ уже женатъ на крестьянской дѣвушкѣ изъ своего села, имѣлъ свою собственную хату, платилъ оброкъ и занимался малярствомъ, выручая насущный хлѣбъ на иконахъ. Безъ посторонняго руководства, Грицько уразумѣвалъ свою книгу — курсъ математики и, съ изумительною правильностію и вѣрностію, рѣшалъ трудныя алгебраическія и геометрическія задачи. Онъ прочиталъ уже физику, зналъ изложенные въ ней законы природы, любилъ толковать объ опытахъ, которыми человѣческій умъ достигалъ до уразумѣнія этихъ законовъ. Но библии онъ уже не читалъ и, вообще, его мало занималъ священный кругъ. Онъ, повидимому, лишенъ былъ поэтическаго чутія. Его не плѣняла красота природы: онъ стремился къ природѣ разсудочнымъ анализомъ; онъ хотѣлъ изслѣдованія, а не восторга; чудесное не плѣняло его — онъ отвращался отъ него; на первомъ планѣ у него стояла мысль: «это невозможно; а что невозможно — о томъ и толковать нечего». Ему скучны казались Пушкинъ и Жуковский; даже стихи Шевченка не пробудили въ немъ сочувствія по родственности языка. Только Квиткины повѣсти заняли его, но не по художественности, а по вѣрности изображенія крестьянскаго мало-

російскаго быта, въ которомъ онъ самъ родился и выросъ. Прежняя кротость и скромность остались въ немъ неизмѣнны. Грицько, казалось, съ покорностью и безъ ропота сносилъ свою долю, но когда ему замѣтили — какъ было бы хорошо, если бъ онъ родился вольнымъ — онъ заплакалъ. Находились люди, хотѣвшіе и тогда выкупить его у помѣщика, и давали, по тогдашнему счету, 300 р. асс.; помѣщикъ не соглашался: по своимъ расчетамъ могъ въ нѣсколько лѣтъ получить съ него болѣе оброкомъ.... И Грицько остался крѣпостнымъ. »Больно тоѣ, говорилъ Грицько, »что насъ, бѣдныхъ людей, держатъ въ заблужденіи и невѣжествѣ.«

Быть можетъ, неизбежная борьба внутренняго саморазвитія съ гнетущимъ положеніемъ уже свела его въ могилу; быть можетъ онъ и теперь платитъ господамъ оброкъ и пишетъ какую-нибудь Продіаду съ княжаломъ надъ головой Іоанна Крестителя.... Во всякомъ случаѣ, ему теперь подъ пятьдесятъ лѣтъ; онъ угасъ для всего будущаго въ этой жизни.

Въ тотъ же годъ, когда я видѣлъ въ послѣдній разъ Грицька-маляра, на противоположномъ, западномъ краю Малороссіи, случай свелъ меня съ другимъ маляромъ. Первоначальная судьба его была похожа на судьбу Грицька; но природа, щедрая для обоихъ, даровала этому маляру нныя дарованія и потому судила иной путь. Этотъ маляръ назывался Тарасъ Григорьевичъ Шевченко. Нѣтъ нужды здѣсь излагать повѣсть о его дѣтствѣ, о первоначальномъ его воспитаніи: онъ самъ описалъ все это въ своей автобіографіи. Этотъ маляръ не завязъ въ цѣпяхъ, которыя обвивали его при рожденіи, — его талантъ прорвалъ ихъ, вывелъ его изъ тѣсной сферы неизвѣстности для высокихъ думъ, тяжелыхъ страданій и безсмертія. »Той бѣ слава дней своихъ«, скажетъ о немъ нѣкогда Малороссія, какъ это нѣкогда сказано было объ одномъ изъ ея гетмановъ.

Съ Тарасомъ Григорьевичемъ я познакомился въ Кіевѣ въ 1845 году. На первый разъ въ немъ не показывалось ничего привлекательнаго, ничего теплаго; напротивъ, онъ былъ холоденъ, сухъ, хотя простъ и не церемоненъ. Онъ измѣрялъ мои слова и движенія съ недовѣрчивостію: онъ поступалъ, какъ часто поступаетъ очень честный и добрый малороссіянинъ, встрѣчая незнакомое лицо, и чѣмъ это лицо навязчивѣе старается вызвать его на откоро-

венность и искренность, тѣмъ становится онъ осторожнѣе. Иначе и быть не можетъ въ народѣ, который слишкомъ часто видитъ обманъ и двоедушіе. Это качество измѣнилось у Шевченка въ послѣдніе годы, когда мы съ нимъ увидѣлись послѣ долгой разлуки: оно даже перешло у него въ другую крайность, — излишнюю довѣрчивость. Но въ тѣ времена, въ тѣ поры его молодости, онъ сохранялъ эту своенародную черту. Скоро, однако, мы сошлись и подружились. Тарасъ Григорьевичъ прочиталъ мнѣ свои ненапечатанныя стихотворенія. Меня обдало страхомъ: впечатлѣніе, которое они производили, напомнило мнѣ Шиллерову балладу »Занавѣшенный Санскій Истуканъ«. Я увидѣлъ, что муза Шевченка раздирала завѣсу народной жизни. И страшно, и сладко, и больно, и упонительно было заглянуть туда!!! Поэзія всегда идетъ впередъ, всегда рѣшается на смѣлое дѣло; по ея слѣдамъ идутъ исторія, наука и практическій трудъ. Легче бываетъ послѣднимъ, но тяжело первой. Сильное зрѣніе, крѣпкіе нервы нужно имѣть, чтобъ не ослѣпнуть или не упасть безъ чувствъ отъ внезапнаго свѣта истины, дружелюбно сокрытой для спокойной толпы, идущей по торной колѣѣ, мимо таинственнаго занавѣса, — не знающей, чтó сокрывается за этимъ занавѣсомъ! Тарасова муза прорвала какой-то подземный заклепъ, уже нѣсколько вѣковъ запертый многими замками, запечатанный многими печатями, засыпанный землею, нарочно вспаханною и засѣянною, чтобъ скрыть для потомства даже память о мѣстѣ, гдѣ находится подземная пустота: Тарасова муза смѣло вошла въ эту пустоту съ своимъ неугасимымъ свѣточемъ и открыла за собою путь и солнечнымъ лучамъ и свѣжему воздуху и людской любознательности. Легко будетъ входить въ это подземелье, когда воздухъ туда проникнетъ; но какая человѣческая крѣпость можетъ устоять противъ убивающаго въ мгновеніе всѣ силы жизни, погашающаго всякой земной огонь, вѣкового испаренія! Горе дерзкому поэту! онъ забываетъ, что онъ человѣкъ; и если первый рѣшается вступить туда, — то можетъ пасть.... Но поэзія не устрашится никакого губительнаго испаренія, если только она истинная поэзія; и не погаситъ ея свѣточа никакая историческая или нравственная углекислота; ибо этотъ свѣточъ горитъ нетлѣннымъ огнемъ — огнемъ Прометея....

Не долго видѣлъ я Тараса-маляра въ Кіевѣ: обстоятельства

насть разлучили.... Не мнѣ рассказывать его дальнѣйшую біографію.... Въ 1858 году, мы увидѣлись снова въ стѣнахъ Академіи Художествъ. Тарасъ не узналъ меня. Цѣлый часъ я не говорилъ ему своего имени, и онъ все таки не назвалъ его, пока не услышалъ отъ меня самого. Тогда онъ заплакалъ и этимъ показалъ, что не отъ того не узналъ, что забылъ обо мнѣ. Но въ немъ — все напоминало прежняго Тараса: его желѣзная натура много выстояла и не пала физически; чистъ онъ остался въ своихъ убѣжденіяхъ, свѣжо еще было въ немъ поэтическое чутье; любовь къ доброму и прекрасному прорывалась во внутренней борьбѣ съ вліяніемъ вѣшняго растлѣнія; но талантъ его великаго творчества — начиналъ ослабѣвать. Тарасъ чувствовалъ это, хотя, отъ страха предъ отвергающеюся пропастью, хотѣлъ отвернуться и увѣрить самого себя, что нѣтъ того, что ему угрожало. Читанныя имъ въ Петербургѣ, въ послѣдніе годы, его стихотворенія были слабѣе тѣхъ огненныхъ произведеній, которыя нѣкогда онъ читалъ мнѣ въ Кіевѣ. Время возметъ свое надъ человѣкомъ, *зане перстенъ есть*.

Прострадавшій всю жизнь, Шевченко, предъ концомъ дней своихъ, былъ облеченъ заслуженною славою. Его родина — Малороссія — видѣла въ немъ своего народнаго поэта; Великороссіяне и Поляки признавали въ немъ великое поэтическое дарованіе. Онъ не былъ поэтомъ тѣсной исключительной народности: его поэзія приняла болѣе высокой полѣтъ. Это былъ поэтъ общерусскій, поэтъ народа не малорусскаго, а вообще Русскаго народа, хотя и писалъ на одномъ изъ двухъ, искони существовавшихъ, нарѣчій этого народа, оставшемся внутри народной сферы, не испытавшемъ насильственныхъ школьныхъ измѣненій, и потому-то болѣе способномъ для того, чтобъ дать Россіи истинно народнаго поэта.

Нѣкоторые близорукіе судьи изящнаго мѣряли его съ Кольцовымъ, и даже находили послѣдняго выше. Это происходило оттого, что они не понимали, что такое народный поэтъ, и не могли возвыситься до уразумѣнія его достоинства и значенія. По ихъ понятію, народный поэтъ есть тотъ, кто можетъ удачно изображать народъ и заговорить въ его тонѣ. Таковъ и былъ Кольцовъ; въ нѣкоторыхъ своихъ произведеніяхъ онъ превосходно выполнилъ эту задачу и достойно свѣтлѣется его имя въ ряду

знаменитостей русской литературы. Не таковъ былъ Шевченко, и не такова была его задача. ✓ Шевченко не *подражалъ* народнымъ пѣснямъ; Шевченко не имѣлъ цѣлю ни описывать своего народа, ни поддѣлываться къ народному тону: ему не зачѣмъ было поддѣлываться, когда онъ по природѣ своей иначе не говорилъ. ✓ Шевченко, какъ поэтъ — это былъ самъ народъ, продолжавшій свое поэтическое творчество. Пѣсня Шевченка была сама по себѣ народная пѣсня, только новая, — такая пѣсня, какую могъ бы запѣть теперь цѣлый народъ, — какая должна была вылиться изъ народной души, въ положеніи народной современной исторіи. ✓ Съ этой стороны, Шевченко былъ избранникъ народа въ прямомъ значеніи этого слова; народъ какъ бы избралъ его пѣть вмѣсто себя. ✓ Народныя пѣсенныя формы переходили въ стихи Шевченка не вслѣдствіе изученія, не по разсужденію — гдѣ что употребить, гдѣ какое выраженіе годится поставить, — а по естественному развитію въ его душѣ всей безконечной нити народной поэзіи; не потому, что Шевченко хотѣлъ ихъ ввести и поставить, а потому, что они, по существу народной поэзіи, сами устанавливались такъ, а не иначе. ✓ Шевченко сказалъ то, что каждый народный человѣкъ сказалъ бы, еслибъ его народное существо могло высвиться до способности — выразить то, что хранилось на днѣ его души. Святая сокровище — оно скрывалось тамъ подъ тягостію житейской прозы, и было для него самого невидимо, незамѣтно, пока животворные звуки генія не коснутся до сокровенныхъ тайниковъ души, и не нарушатъ безмолвія мысли своею упительною мелодіею и не покажутъ чувству того, что составляло его достояніе и не было до сихъ поръ имъ ощущаемо. Пробужденный отъ своей прозаической апатіи голосомъ такой поэзіи, народный человѣкъ, съ трепетомъ и восторгомъ, готовъ воскликнуть: »Это самое я только-что готовъ былъ сказать точно такъ, какъ сказано поэтомъ!« ✓ Этого не дано было ни Кольцову и никакому другому русскому поэту, кромѣ одного Пушкина (но не для простого народа, а для высшаго русскаго класса). ✓ Кольцовъ заговариваетъ въ народномъ тонѣ; Шевченко говоритъ такъ, какъ народъ еще и не говорилъ, но какъ онъ готовъ былъ ужъ заговорить, и только ожидалъ, чтобъ изъ среды его нашелся творецъ, который бы овладѣлъ его языкомъ и его тономъ: и вслѣдъ за такимъ творцемъ точно такъ заговорить и весь народъ, и скажетъ едино-

гласно: это — мое; и будетъ повторять долго-долго, пока не явится потребность новаго видоизмѣненія его поэтическаго языка. Поэзія Шевченка есть непосредственное продолженіе народной поэзіи; и не даромъ явилась она тогда, когда прежнія народныя пѣсни стали забываться. Поэзія Шевченка — законная, милая дочь старой украинской поэзіи, организованной въ XVI и XVII вѣкѣ, такъ какъ эта послѣдняя была точно также дочерью древней южнорусской поэзіи, той далекой отъ насъ поэзіи, о которой гадательно можемъ мы судить по произведеніямъ Игорева пѣвца.

Народная украинская поэзія видимо приближается къ угасанію. Многія думы козацкихъ временъ, къ счастью, записанныя въ тридцатыхъ годахъ и сохраненныя для литературы, теперь уже совершенно исчезли въ народѣ. Уже и пѣсни семейнаго быта исчезаютъ мало по малу, или портятся: таковъ удѣлъ поэзіи. Поэзія угасаетъ не иначе, какъ упавая въ своемъ достоинствѣ, растлѣваясь; и потому-то новѣйшія передѣлки старыхъ пѣсенъ и новѣйшіе плоды малороссійскаго народнаго творчества дышали такимъ отсутствіемъ изящнаго. Народъ не можетъ творить цѣлою массою, ибо для этого нужно было бы, чтобъ какое-нибудь сильное потрясеніе вызвало его къ творенію новой поэзіи. Да притомъ и въ такія эпохи потрясеній вездѣ бываютъ личности, обладающія талантомъ первоначальнаго творчества; въ сферѣ существующихъ народныхъ пѣсенъ, эти творческія личности исчезли въ массѣ: ихъ запѣвы переформировались въ теченіи долгаго времени; къ нимъ присоединялись новые мотивы; такимъ образомъ составлялись и пересоставлялись произведенія, существующія въ безконечныхъ отрывкахъ, связуемыхъ народомъ по призыву народнаго вкуса. Между тѣмъ, потребность самооживленія ощущается въ народѣ; народъ чувствуетъ, мыслить; многое переполнилось въ его душѣ, много страданій въ ней накопилося, много желаній онъ готовъ заявить: онъ ищетъ выраженія; онъ находитъ его въ своихъ избранныхъ, поэтическихъ личностяхъ, живущихъ народною жизнію, стоящихъ выше каждаго въ отдѣльности по дарованію, и потому способныхъ выразить надлежащимъ образомъ то, что всѣми чувствуется, думается, желается. Вотъ такую-то личностью былъ Шевченко.

Мы сказали, что, будучи малорусскимъ поэтомъ по формѣ и языку, Шевченко въ то же время и поэтъ общерусскій. Это имен-

но отъ того, что онъ — возвѣститель народныхъ думъ, представитель народной воли, истолкователь народного чувства.

Судьба связала малорусскій народъ съ великорусскимъ неразрывными узами. Только легкомысленное скользаніе по поверхности политическихъ событій можетъ находить единственно государственную связь между этими народами, смотрѣть на Малороссію не болѣе какъ на страну, присоединенную къ Россійской имперіи; — но съ другой стороны, только насилующая централизація, убивающая всякую человѣческую свободу и всякое духовное саморазвитіе мыслящаго существа, можетъ, закрывши глаза, утверждать совершенное тождество русскаго народа. Понятіе, основанное на изученіи исторіи и этнографіи русской, всегда признаетъ, что русскій народъ долженъ быть понимаемъ въ смыслѣ двухъ народностей; между этими народностями лежитъ кровная, глубокая, неразрывная духовная связь, которая никогда не допустила ихъ до нарушенія политическаго и общественнаго единства, — та связь, которая не уничтожилась подъ вліяніемъ прошлыхъ историческихъ обстоятельствъ, насильственно разрывавшихъ эти народности, — та связь, которую не разорвали ни внутреннія неурядицы, ни Татары, ни Литва, ни Поляки, — та связь, которая до сихъ поръ обращаетъ къ нашему русскому горизонту Червоную Русь, уклонившуюся, уже нѣсколько вѣковъ тому, къ иной сферѣ. Ни Великоруссы безъ Малоруссовъ, ни послѣдніе безъ первыхъ не могутъ совершать своего развитія. Одни другимъ необходимы; одна народность дополняетъ другую; и чѣмъ стройнѣе, уравнильнѣе, взаимнодѣйственнѣе будетъ совершаться такое дополненіе, тѣмъ нормальнѣе пойдетъ русская жизнь. Шевченко, какъ поэтъ народный, чувствовалъ это и уразумѣлъ, и оттого-то его понятія и чувства не были никогда, даже въ самыя тяжелыя минуты жизни, осквернены ни узкою, грубою неприязнью къ великорусской народности, ни донкихотскими мечтаніями о мѣстной политической независимости: ни малѣйшей тѣни чего-нибудь подобнаго не проявилось въ его поэтическихъ произведеніяхъ. И это, между прочимъ, служить подтвержденіемъ высокаго достоинства его таланта.... Поэтъ истинно народный, онъ естественно долженъ былъ выражать то, что, будучи достоинствомъ малорусскаго элемента, имѣло въ то же время и общерусское значеніе. Оттого поэзія Шевченка понятна и родственна Ве-

ликоруссамъ. Для того, чтобъ сочувствовать ему и уразумѣть его достоинство, не нужно быть исключительно Малоруссомъ, не нужно даже глубоко въ подробностяхъ изучить малорусскую этнографію, — что можно сказать, напримѣръ, о *Марусь* Квитки, превосходнѣйшей, вѣрнѣйшей картинѣ народныхъ нравовъ, но дурно понятой нѣкоторыми великорусскими критиками именно по недостаточному знакомству ихъ съ частностями малорусской народности. Шевченкову поэзію пойметъ и оцѣнитъ всякій, кто только близокъ вообще къ народу, — кто способенъ понимать народныя требованія и способъ народного выраженія. Не пойметъ и не оцѣнитъ его только тотъ, кто смотритъ на народъ въ лорнетъ, — кто, желая узнать его, не въ состояніи принять другой методы, кромѣ той, чтобъ изучать его жизнь и быть, какъ изучаютъ энтомологическій кабинетъ; заносить въ дорожную книжку схваченныя у ямщика фразы и составлять по нимъ систему народныхъ понятій; записывать со словъ барскихъ горничныхъ дѣвушекъ пѣсни, слышанныя ими въ дѣтствѣ на селѣ, и по такимъ пѣснямъ произносить сужденія о сущности народного поэтическаго гения; — кто, быть можетъ, и въ самомъ дѣлѣ любитъ народъ и готовъ заботиться о народномъ благѣ, но не знаетъ, чего хочетъ народъ и какъ онъ этого хочетъ; кто думаетъ дерзко воспитывать народъ, забывая, что для этого прежде надобно самому поучиться отъ народа, быть имъ избраннымъ и признаннымъ для такого важнаго дѣла. Такой мудрецъ не пойметъ Шевченка, — и, естественно, что Кольцовъ покажется ему выше по своему поэтическому дарованію: ибо Кольцовъ поетъ — какъ народъ уже пѣлъ; а Шевченко — поетъ такъ, какъ народъ еще не пѣлъ, но какъ онъ запоетъ за Шевченкомъ. Естественно, для уразумѣнія послѣдняго нужно чего-то поболѣе, чѣмъ для Кольцова: мало изученія, — души народной нужно! Къ такимъ же незрѣлымъ сужденіямъ мы должны отнести и то, которое брошено было недавно на свѣжую могилу поэта, — сужденіе, признавшее его гражданиномъ, а не поэтомъ. — На дѣлѣ выходитъ наоборотъ: Шевченко гражданиномъ-то никогда не былъ, и оставался поэтомъ и въ литературѣ и въ жизни. Такіе приговоры не болѣе, какъ плодъ запоздалыхъ узкихъ теорій, признающихъ поэзію только при соблюденіи извѣстныхъ, усвоенныхъ привычками, условій, имѣющихъ силу для того, кто неспособенъ чувствовать

поэзію. Большинство Великоруссовъ смотритъ на Шевченка не такъ. Когда еще Шевченко былъ мало извѣстенъ, были люди, не выдавшіе во всю жизнь Малороссіи, съ нѣкоторымъ затрудненіемъ, по причинѣ языка, прочьтавшіе *Кобзаря* (хотя самый языкъ Шевченка отличается предъ сочиненіями другихъ Малорусскихъ писателей удобовразумительностію) и говорившіе съ перваго раза: «это — великій поэтъ!» Въ сочиненіяхъ его такъ много общерусскаго, что Великоруссы читаютъ его даже въ чрезвычайно-плохихъ стихотворныхъ переводахъ: какъ ни искажали его переводчики, все-таки не могли испортить до того, чтобъ первородная поэзія не высказывалась наружу. По нашему мнѣнію, переводить Шевченка отнюдь и не слѣдуетъ: достаточно будетъ напечатать его съ объясненіями словъ, непонятныхъ для Великорусса, — да и словъ такихъ будетъ совсѣмъ не много.

Въ то время, когда въ великорусской литературѣ находились критики, не понимавшіе достоинства малорусскаго поэта, въ польской — хотя постоянно признавали его великій талантъ, но со-блазнялись нѣкоторыми его произведеніями, гдѣ поэтически воспроизведены древнія времена вражды Малоруссовъ съ Поляками: видѣли въ этомъ какую-то непріязнь къ польской націи. Между тѣмъ, таланта у Шевченка отнять нельзя. Какъ тутъ поступить? Поэтъ великій, а Поляковъ обличаетъ. И вотъ — въ одномъ изъ періодическихъ польскихъ изданій въ Червонной Руси явились презабавныя свѣдѣнія о жизни нашего поэта. Писали, — что Шевченко поселился у какого-то *Hrabiego Działyńskiego*, который, по своему панскому великодушію, оказалъ пріютъ поэту, заявившему себя такъ непочтительно къ бывшимъ господамъ своего народа — Полякамъ; что Шевченко проникнулся чувствомъ признательности за такое великодушіе, живетъ у графа въ качествѣ придворнаго поэта, пользуется его благосклонностями и, въ порывѣ справедливой благодарности, *wszystko, co napisał przeciwko Polakom, rowymazał i poprzerabiał* ⁽¹⁾ въ послѣднемъ изданіи своихъ сочиненій. Клеветы на поэта хуже выдумать невозможно; но она до такой степени нелѣпа, что вѣроятно, еслибы Шевченко ее услышалъ, то скорѣе смѣялся бы надъ ней, чѣмъ сталъ бы оскорбляться.

(1) Все, что написалъ противъ Поляковъ, исключилъ и переделалъ.

Въ настоящее время, когда совершается великая эпоха обновленія народной жизни, съ грустію обращаюсь я къ воспоминанію о двухъ малороссійскихъ малярахъ, которыхъ я зналъ въ своей жизни. Освобожденіе народа не принесетъ пользы моимъ бѣднымъ малярамъ. Грицько - маляръ слишкомъ рано родился, и прожилъ лучшіе годы подъ гнетомъ крѣпостного права, не давшаго ему развить свой замѣчательный талантъ для собственнаго духовнаго наслажденія и для пользы другихъ. Тарасъ - маляръ рано умеръ, не доживши всего шести дней до дня, который былъ бы радостнѣйшимъ днемъ въ его страдальческой жизни: ибо этотъ день положилъ начало исполненія того, что было душею Тарасовой поэзіи.

Но стоить ли, скажете вы, жалѣть о двухъ малярахъ, когда радуются миллионы за себя и за своихъ потомковъ? — Стоить, — потому что, съ воспоминаніемъ о двухъ малярахъ, тѣснится въ воображеніи тысящи, миллионы маляровъ, бондарей, столяровъ, пастиховъ, земледѣльцевъ, барской челяди — лакеевъ, кучеровъ, дворниковъ, изъ которыхъ многіе также, можетъ быть, рождены были природою съ правомъ быть чѣмъ-то инымъ, а не тѣмъ, чѣмъ они были на самомъ дѣлѣ; тогда какъ другіе великіе мужи слова и дѣла — книгописцы, художники, законники, сообразивъ своимъ способностямъ исполняли обязанности первыхъ. — Стоить — потому что со всевозможнѣйшими человѣческими улучшеніями не уничтожатся препятствія къ исполненію на землѣ человѣкомъ его природнаго призванія. Стоить, наконецъ, потому, что при каждомъ воспоминаніи о человѣкѣ, который не достигъ въ жизни того, къ чему стремился, невольно останавливаешься на убійственныхъ, безотвѣтныхъ вопросахъ: Зачѣмъ мы смертны? — Зачѣмъ мы глупы? — Зачѣмъ мы старѣемся?...

Н. Костомаровъ.

Апрѣля 14.
1861

I.

ПИТАННЯ.

Коза́че-чума́че!
Йде́шь у до́рогу —
Послу́хай же, си́ну,
Ді́да ста́рого:
Поки́ль ще живи́й я,
Поки́ль поми́рають,
Про ро́дичи́в де-що
Хоти́в роспи́тають.
Як зь сі́ллю и́тимешъ
На той Бе́рисла́въ, —
Зь Хо́ртиці-сестри́ці
Щобъ ві́стку присла́въ.
Як ста́нешъ бли́зенько
Сухо́го Я́рка,
Помья́ни́ тамъ ду́шу
Ді́дуся-Сі́рка.
Якъ «со́бъ» по́верта́ти
Че́резъ Чо́ртомлі́къ,
Пислу́хайсь... чи чу́ти
Тамъ бра́тчики́в кри́къ ⁽¹⁾?
Якъ бу́дешъ ми́нати
Сама́рську пала́нку,
Приві́тай відъ ме́не
Ста́рью паня́нку.
Спи́тай, якъ до́їдешъ,
У ба́тька-Дні́пра:
Чо́го на́ша мо́ва
И сла́ва вми́ра?

⁽¹⁾ *Сухий Яр* — по дорозі одъ Берислава на Перекопъ; тамъ, ка́жуть
ста́рі лю́де, Сі́рко би́вся зь Та́тарвою. *Чортотмі́къ* — рукавъ Дні́пра; те́че въ
Дні́пръ, коло́ поро́гівъ, зь вели́кою си́лою и го́міномъ. «То́гомо́няте Запо́-
ро́зці», ка́жуть по́бережа́не.

Чи то жъ старá мати
 Замóвкла на вікъ,
 Чи то жъ народíла
 Нíмíхъ, та калікъ?
 Чи то жъ відцурались
 Відъ неї синí,
 Чи то жъ насміялись
 Надъ нею вонí?...

В. Куликъ.

Полтава, 1861 р.

II.

ДЕ ВОНА?

И сóнечко у садóчокъ
 Прийшлó такъ ранéнько,
 По гілечкахъ осміхну́лось
 Такъ же веселéнько;
 И тумáни надъ водо́ю
 Сну́ютьця, якъ д́уми;
 Качечкі межъ осокóю
 Лепéчуть, мовъ ќуми —
 Всé такъ бу́ло, якъ ходíвъ я
 По сіхъ стéжкахъ зъ не́ю —
 Світомъ мо́імъ, щáстямъ мо́імъ,
 Дóлею мо́єю; —
 Якъ не смíвъ я мо́ю крáлю
 За р́ученьку вз́яти;
 Якъ не мáвъ я б́ільшъ нíчого
 На світі бажáти...

Женé вітеръ тумáнъ лáномъ,
 Сóнце закривáє:
 Такъ тí, моé дру́ге сóнце,
 Зні́кло — та й нема́є...
 Хож́у одíнъ, розгорта́ю
 Траві́цю, листóчки,
 Чи не вглéжу, не пізна́ю

Хоть її слідочка...
Нема́, нема́ ні слідочка,
Замовкъ голосочокъ,
Що садочкомъ було чути,
Якъ срібний звоночокъ!

Ось та лавка, де люби́ла
Вона́ спочива́ти,
До білої березоньки
Головку схиля́ти...
Було стою́ підъ тимъ дубомъ
И дивлю́сь на не́ї, —
Нема́ си́ли очей звести́
Зъ зіроньки моє́ї;
А береза свої́ ко́си
Зелені́ спуска́є
И холо́дкомъ любі́й го́сті
Ті́хо повіва́є;
А де-не-де про́мінь со́нця
Лістомъ проберётця
И цілу́є її щічку,
Въ очі́цяхъ сміётця...
Було́ думаю́: мій Бо́же!
Ти да́в мені во́лю,
Ти да́в ро́зумъ, и я, мо́же,
Маю́ яку́ до́лю: —
Де́ жъ той ро́зумъ, до́ля й во́ля?...
Усе́ потону́ло
У ті́хъ ча́рахъ, у ті́мъ го́рі,
Що та́къ огори́ло
Безталанну молоді́чку —
Прода́ну діду́зі: —
Чи на ка́мені ка́ліні
Цвісти́, якъ у лу́зі?...

Тя́жко то́бі! — Мені́ жъ, Бо́же!
Ще ва́жче се лі́хо....
Коли́бъ зна́ла, що́ тутъ — въ се́рці,

Хоть ізвѣрху й тихо...
 Не зна вонá, якъ ті очі
 Світять мені въ дýшу,
 Якъ сижу я цілі нóчі
 И зъ мiсця не рýшу, —
 И все вонá, однá вонá
 Въ дýмкахъ, якъ у мóрі,
 То потóне, то зновъ вiрне
 У красі и гóрі...

П. ТАВОЛГА-МОКРИЦЬКИЙ.

БАЙКИ.

I.

ВОВКЪ И ВІВЧАРІ.

Разъ Вовкъ тихéсенько підкрáвся...
 Всiмъ вiдомо, куди вінъ звикъ ходiть
 И дé вінъ лiха набiрáвся, —
 Та щó жъ робiть,
 Коли на тé вже Вовкъ удáвся,
 Щобъ овечóкъ давiть!
 И сéй разъ вінъ туди жъ попхáвся...
 Тихéсенько кошáру обiйшóвъ;
 Прислúхався — не чутъ; мерщiй на тiнъ зопьявся,
 Зирнувъ — та й охолóвъ:
 Вiвчáрики прехорошéнько
 Найкращого барáнчика взяли
 Та й пáтрають гуртóмъ, а кунделi
 Мовчáть! лежáть собі смиренéнько —
 Непáче-бъ то усiмъ iмъ тамъ,
 Кудлатимъ гáспидськимъ синáмъ,
 Позакладáло!.. мовъ не знáють,
 Щó передъ нiмъ виробляють!
 Дивiвся Вовкъ, дивiвся,

Здихну́въ и зновъ у лісь поплі́всь,
 Та й ка́же: »Де́ та й пра́вда діла́сь?!...
 Яка́ бь тутъ ша́рварка зроби́лась,
 Який би го́мінъ підня́ли
 И Ві́вчарі и кунде́лі,
 Якъ-би́ миві́ таке́ вчині́ть зхоті́лось!«

II.

ЖАБА Й ВІЛЪ.

Зеле́на Жа́ба, зу́здрівши Во́ла,
 Гладко́ю и собі́ задума́ла зробі́тьця:
 (Йй на́-лихо — заві́длива бу́ла)
 Та й наду́лась, ажъ о́чі ста́ли йй коси́тьця.
 »Диви́сь-лишть, кумо́нько, чи бу́ду я зъ бика́?«
 Подрю́зі ка́же. — Ні! и трóхи не така́. —
 »Ану́-жть, тепе́рь диви́сь.«
 — Шкода́, хочъ и не дмисъ. —
 »Диви́сь же вже тепе́рь: обь кúпу обипру́сь,
 Да здо́рово надму́сь...
 Тепе́рь — яка́ я?«
 — Таки́, яка́ бу́ла, йй тепе́рь така́я.
 »Ну и тепе́рь-би-то не потовсти́ла?«
 — Ище́ жъ таки́! кажу́ жъ — така́, яка́ й бу́ла. —
 Ще́ наду́лася Жа́ба... лусъ — и околі́ла,
 А не зроби́лася похóжа на Во́ла.

Отта́къ бува́ и зъ на́ми,
 Якъ хóчемо рівня́тися съ панáми;
 Хочъ дмисъ-не-дмисъ, — жупáна не достáвъ,
 А кобеня́къ и просвистáвъ!...

Л. Глѣбовъ.

III.

МІРОШНИКЪ.

Въ Мірошника Івана Шаповала
 Водиця грібельку прорвала.
 Вонó бѣ то й даромá — катъ-мáло бѣ бідъ,
 Якъ-би́ полагодить заздалегідь;
 Дакъ щó жѣ бо то! Мірошникъ и байдуже;
 Водá жѣ псує, руйнує гріблю дуже
 И почина вже й геть-то литьця,
 Дзюрить и цебенить, мовъ изъ відра.
 »Эй, дядьку, схаменісь! Порá,
 Порá за рóзумъ ухопитьця!«
 — Толку́йтесь, ще далéко до біді,
 Не мóре трéба для млина́ води,

Ищé її багáто. —

А самъ на пичъ у хату.

Ажъ ось — прийшла́ бідá:

Зовсімъ понížшала водá;

Ставъ камінь, — снасть не служить, —

Вже млинъ не меле.

Іванъ у гóлосъ тужить,

Кричить, мовъ нависній: »ой, леле, леле!«

Не приберé її умá, якъ воду зупинить.

Ажъ-ось прийшли́ до річки кúрі пить.

»А, гáспидська«, кричить вінъ, »птиця!

Тутъ и безъ васъ зовсімъ нема́ води,

А ви ще пить прийшли́ сюди —

Ось я вамъ дамъ напíтьця!«

Да зъ слóвомъ сiмъ на їхъ поліномъ и поперъ.

Що жѣ, дядьку, вигравъ ти теперъ?...

Потягъ серде́га до дверей

И безъ води́ и безъ курей.

Такий, якъ дядьдо нашъ Іванъ,

Бувáє iнчий панъ;

Ёму́ за панську лáску

Ми й розказáли кáзку.

Р. Витавський.

IV.

ГОРЛИЦЯ Й ГОРОБЕЦЬ.

Ворковала Горлиця у садку,
У куточку тихенькому, на бузку,
Жалкувала сизокрила, що вона
Несчлася, якъ минула и весна,
Несчлася, якъ одцвівся и садокъ,
И черешні, и вишеньки, и бузокъ;
Сумувала, що прийдецца въ-осені
Десь шукати ще іншої стороні.
Підлабузвивсь до Горлиці Горобець,
Наче справді запорозький молодецъ:
»Ой послухай, голубонько, не журись,
Ти на мене, молодчика, подивись!
Чи є въ світі де такі молодці,
Якъ ми, славні та веселі горобці, —
На все вдатні — до любовощівъ, до пісень? —
Цвірінькаємъ, жартуючи, увесь день!
Ти не бійся, голубонько, що зіма
Посиплетца білимъ снігомъ.... то дарма!
Насъ зъ тобою тее ліхо не зляка:
Перебудемъ підъ стріхою въ козака.
А якъ гляне ясне сонце на весну —
Забудемо тую зіму навіснү.
Поростають тіі білі снігі,
Покриютьца травницею всі луги,
Розівьетца калинонька и садокъ
Розцвітутьца и вишеньки и бузокъ;
Заспівають усі пташкі, якъ въ раю,
Привітатимуть голубоньку мою;
А ти, серце-голубонько, не журись
Та до мене молодчика прихились....«
— »Бодай тобі, Горобчику, не брехать,
А Горлицямъ твоїхъ брехень не чувать.
Не до парі голубонці Горобець,

Хочъ який вінъ прехорóший молодéць:
 Треба мені, сизокрілій, голубка́,
 Якъ хорóший дівчи́ноньці козака́.« —
 Де не взявся сизокрілий голубóкъ —
 Якъ ухóпить Горóбчика за чубóкъ,
 Помня́въ ёго, понівечивъ якъ хоті́въ,
 Оскúбъ ёго, молодчика, та й пусті́въ:
 »Оце́ тобі, Горóбчику, такъ не вчись,
 До чужо́ї голубо́ньки не тули́сь.«
 Якъ дреме́не Горóбчико́къ у садо́къ;
 Бо́літь ёго голо́вонька и чубóкъ.
 Регóчутця прокля́ті горобці:
 »Отта́къ на́ші добува́ють молодці!«
 Засорóмивсь осмія́ний Горобéць
 Та й поки́нувъ рідне́ський табуне́ць,
 Полеті́въ вінъ сві́тъ - за́ - очі́ у садки́
 Відше́нтувать голо́воньку и бо́ки.

Я ви́гадавъ, ле́жачи на печі́,
 Для васъ сюю ба́ечку, паничі́!
 Ой, не б́удте, пани́ченьки - молодці́,
 И ви такі́, якъ отті́і горобці́;
 Пригорта́йтесь, коза́ченьки, до дівча́тъ —
 Хи́ба ма́ло е хорóшихъ брове́нятъ?
 Дівчи́нонька, якъ кві́точка, — зъ не́ю рай,—
 А чужо́ї молоді́ці не займа́й,
 Бо налеті́ть ча́сомъ сі́вий голубóкъ —
 Болі́тиме голо́вонька и чубóкъ!

Л. Глѣбовъ.